

LEVEN
VAN
SPINOSA

DOOR

J. COLERUS.

NIEUWE UITGAVE.

'S GRAVENHAGE,
MARTINUS NIJHOFF.

1880.

[V] Van het oogenblik, dat de hoogduitsch-luthersche predikant Johann Köhler, in 1705, de bijzonderheden in het licht heeft gegeven welke hij nopens Benedictus de Spinoza uit de zuiverste bronnen had geput, is dat werkje de voornaamste getuigenis geweest waarop men zich heeft kunnen beroepen, telkens wanneer het er op aan kwam zekerheid te erlangen aangaande het leven en sterven van dien wijsgeer.

Köhler die, volgens de gewoonte van dien tijd, zijn naam tot Colerus verlatiniseerd had, is naar ieders overtuiging daarom de betrouwbaarste levensbeschrijver van Spinoza, omdat hij, geheel afkeerig van zijne denkbeelden, welke hij verfoeide en bestreed, eerlijk man was in de volle beteekenis van dat woord en dat hij met groote nauwlettendheid en nuchterheid heeft medegedeeld, onder anderen, [VI] wat de familie Van der Spijck getuigde van den man die zijne laatste levensjaren in haar midden had doorgebracht.

Toen de haagsche predikant, bij gelegenheid van het paaschfeest in 1704, „ De waarachtige Verryzenis Jesu Christi uit den dooden" in eene predikatie tegen Spinoza en zijne aanhangers verdedigd had, gaf hij die rede in 't volgend jaar te Amsterdam, bij J. Lindenberg, in het licht en voegde er de, zooals hij die te recht noemde „Naukeurige Levensbeschryving van dezen beruchten Wysgeer" bij, „zo uit zyn nagelate Schriften als mondeling verhaal van nog in 't leven zynde geloofwaardige Persoonen zamengesteld."

Reeds in het volgende jaar (1706) verscheen te 's Gravenhage, bij T. Johnson, eene fransche vertaling van beide deze werkjes, welke de levensbijzonderheden van Spinoza over de geheele wereld bekend maakte. Zij is later, wat het biografisch gedeelte betreft, tot vier malen toe herdrukt bij uitgaven van de gezamenlijke werken van den wijsgeer.

[VII] In datzelfde jaar kwam er te Londen (printed by D. L. and sold by Benj. Bragg) eene engelsche overzetting van in het licht; deze was uit het Fransch vertaald even als de eerste duitsche uitgaaf, welke niet voor 1733 te Frankfort en Leipzig is verschenen en in 1734 gevolgd werd door eene tweede, door Wigand Kahler bezorgd en te Lemgo ter perse gelegd, waarvan op den titel getuigd wordt, dat zoo wel het hollandsch origineel als de fransche vertaling tot grondslag er van gestrekt hebben.

Al deze boekjes zijn zeldzaam geworden, het zeldzaamst echter de nederlandsche uitgaaf, waarvan op dit oogenblik niet meer dan drie afdrukken bekend zijn.¹

Deze omstandigheid, gepaard aan de onomstootelijke waarheid van den historischen inhoud, die van zoo groot belang is in dezen

[VIII] tijd nu, ook ten gevolge van het oprichten te 'sGravenhage van een gedenkteeken voor den grooten denker, de belangstelling in het leven van Spinoza meer algemeen is geworden, heeft den uitgever het plan doen opvatten dit opmerkelijk boekje op nieuw ter perse te leggen en wel, zooveel als wenschelijk is, in nabootsing van de oorspronkelijke uitgave.

Bij den afdruk is de oorspronkelijke tekst trouw gevolgd, met verbetering evenwel der daarin voorkomende drukfouten.

's GRAVENHAGE, Nov. 1880.

M. F. A. G. CAMPBELL.

¹ Deze drie afdrukken berusten in de rijke verzameling van den hoogleeraar J. I. Doedes te Utrecht, in de Universiteitsboekerij te Halle en in de Koninklijke Bibliotheek te 's Gravenhage, welke tevens afdrukken bezit van de fransche, engelsche en duitsche overzettingen.

Korte, dog waaragtige
LEVENS-BESCHRYVING,
Van
BENEDICTUS de SPINOSA,

Uit Authentique Stukken en mon-
deling getuigenis van nog levende
Personen, opgesteld.

Door

JOHANNES COLERUS,
*Hoogduitsch Predicant der Luter-
sche Gemeente in 's Gravenhage.*

's GRAVENHAGE,
MARTINUS NIJHOFF,
1880.

ARTICUL I.

Spinozaas afkomst en Geslagt.

Deze wereltberoemden Wysgeer Baruch de Spinoza (van zyn Joodsche Ouders aldus genaamt, welke Naam hy naderhand, wanneer hy zig van 't Jodendom afgezondert hadde, zelfs verandert, en zig in zyn Schriften en Brieven die van Benedictus de Spinoza gegeven heeft,) is geboren tot Amsterdam, in de Maand van December, des Jaars 1633. De dag zelve laat zig uit zyn sterfdag ligt narekenen. Alhoewel men in 't gemeen van hem schryft dat hy arm, en van een geringe Afkomst zoude geweest zyn , 't is egter zeker, dat zyn Ouderen deftige en wel bemiddelde Portugeesche Joden waren, hebbende in een vraay Koopmans huis op de Burgwal naast de Oude Portugieze Kerk gewoont. Voorts gaven zyn Zeden, Manieren,[2] Vrienden, Magen, en verdere Nalatenschap van zyn Ouderen een genoegzaam getuigenis, dat hy van geen slegte, maar van een meer als gemeene opvoeding was. Hy hadde twee Susters, Rebecca en Mirjam de Spinoza, zynde de laatste uitgehylikt aan een Portugeesche Jood Samuel Carceris, wiens zoon Daniel Carceris zig als mede Erfgenaam van B. de Spinoza, na deszelfs overlyden, heeft aangegeven, gelyk 't uit een Notariale Volmagt, ten dien einde door de Notaris Libertus Loef, in 't Jaar 1677. den 30 Maart, ten behoeve van Sr. Hendrik van der Spyk, gewezen Huisheer van den Overledenen, opgeslelt, is blykende.

ARTICUL II.

't Begin van zyn Studien.

Spinoza van Natuure met een schrandere geest, en een gaauw verstand begaaft zynde, en een groote lust tot de Latynsche Taal hebbende, wierd eerst door een Hoogduitsch Student dagelyks eenige uren daar-[3] in onderwezen, tot hy daar na besteed wierde ter onderwyzinge van dien berugten Leer- en Geneesmeester, Frans van den Ende, die te dier tyd binnen Amsterdam veele van de voornaamste Koopluy kinderen met grooten roem informeerde; zoo lang tot men gewaar wierde, dat hy zyn Leerlingen wat meer als Latyn, namentlyk de eerste Zaden en Grondbeginzelen van Ongodistery, zocht by te brengen. Hier van zyn my verscheide Voorbeelden bekent van deftige lieden, die naderhand zelfs het Ampt van Ouderlingen in onze Amsterdamse Gemeente bekleed, en 't hare Ouderen nog in 't graf dank geweeten hebben, datse haar de Schoole van deze Godverzaker by tyds ontnomen hadden. Voornoemde van den Ende, hadde een eenige Dogter, die zelfs in de Latynsche Taal zoo vaardig was, dat se haar Vaders leerlingen daarin, alsmede in de Zangkonst quam t'Onderwyzen. Van deze heeft Spinoza dikwils verhaalt, dat hy zin in haar had gekregen, om haar ten Egt te nemen, alschoon se vry wat mank en mis-[4] maakt van lichaam was, alleen door haar schrander Verstand en uitmuntende Geleerdheid aangeprikkelt. Dog zyn Medeleerling de Heer Kerkring, geboortig van Hamburg, zulks wel haast bemerkende en jaloers daar over werdende, gewon eindelyk hare gonst (waar toe een kostelyke Parelsnoer, zynde eenige duizenden waardig, van hem aan haar geschonken, niet weinig help) zoo dat ze hem tot haar Egtgenoot verkoos, na hy alvorens zyn eige Godsdienst te weeten die van de Augsborgsche Belydenis, verloochent, en de Roomsche aangenomen hadde. Ziet hier van de Heer Bayles Dictionaire

Historique & Critique, Tom. 3. Edit. Secundae Anno 1702. tot Rotterdam gedrukt; pag. 2767. Als mede D. Kortholti tractatum de tribus Impostoribus Edit. 2dae. in praefatione à filio praefixa. Van den Ende zelfs in Holland al te bekend werdende, begaf zig naar Vrankryk, en geneerde zig aldaar met de Practyk van zyn Genees-kunde, hebbende ten laatsten een ongelukkig einde genomen. De Heer Bayle in 't leven van Spinoza, door[5] F. Halma vertaald, pag. 5. verhaalt, dat hy in Vrankryk , om eenig toeleg op het leven van den Dauphin, zoude opgehangen zyn; hoewel andere die hem aldaar gekent hebben, en zeer gemeenzaam met hem zyn omgegaan, andere redenen hier van bybrengen, te weeten, dat hy een Provintie van Vrankryk gezogt heeft te bewegen, om hare oude Voorregten weder te verkrygen, en zoo doende, den Franssen Koning binnen 'sLands wat moite te verwekken tot verligting van onze te dier tyd gedrukte Nederlanden, ten welken einde hem ook eenige Schepen hier van daan zouden toegezonden worden, die egter te laat quamen. Althans indien het eerste waar was, men zoude hem een veel swaardere straffe hebben doen uitstaan.

ARTICUL III.

Begeeft zig eerst tot de Godgeleerdheid, daarna tot de wysbegeerte.

Spinoza de Latynfche Taal nu verstaande, begaf zig voort in zyn jeugt tot de God- [6] geleerdheid, en oeffende zig eenige jaren in dezelve; maar zyn verstand en oordeel van dag tot dag ryper werdende, en hy zig zelve tot het onderzoek van natuurkundige zaaken bequamer vindende, liet dezelve varen, en leide zich geheel en al op de wysgeerte. Lang zogt hy naar een goed Leermeester, en Schriften tot dit zyn oogmerk dienende, tot hy eindelyk die

van Renatus Descartes te lezen kreeg; waarvan hy dikwils voorgaf 't grootste ligt in zyn natuurkunde ontfangen te hebben, en dat hy daardoor geleerd hadde, niets aan te nemen, als 't gene hem met gezonde en verstandige redenen kon goed gemaakt werden. Hierdoor wierd hy gewaar, dat de beuzelagtige leerlessen en stellingen der Joodsche Rabynen hem in zynen kraam niet en dienden, als steunende slegs op hun gezag, en gewaande Goddelyke ingevingen, maar niet op vaste gronden en redenen. Dienvolgens begon hy ook den omgang met de joodsche Meesters hoe langs hoe meer te myden, en zelden in hare Synagoge te verschynen; waarom zy een haat op [7] hem wierpen, vermoeden dat hy van haar uit, en tot het Christendom zoude overgaan ; alhoewel hy het zelve nooit aangenomen, nooit den Heylige Doop ontfangen , nog zig tot eenige gezindheid begeven heeft; uitgenomen dat hy na zynen afscheid uit het Jodendom veel omgangs met eenige geleerde Mennoniten hadde, dog ook met die van andere belydenissen. De Heer Bayle in 't leven van Spinoza door F. van Halma vertaalt p. 6, 7, 8. verhaalt dat de Joden hem een jaarlykse pensioen of wedde beloofd hadden, om slegts by haar te blyven , en om de sleur maar ter Kerken gaan. 't Zelfde heeft hy dikwils zoo aan zynen huisheer, als aan andere betuigd, voorgevende dat voornoemde pensioen tot 1000 guldens vastgesteld was, dog hy voegde altoos daarby, dat hy om geen 10000 guldens met zoodanigen huik ter Synagoge wilde gaan, overmits hy alleen waarheid zegt, en geen schyn. Voornoemde Heer Bayle schryft mede, dat Spinoza op een zekeren tyd uit de Schouwburg komende, van een Jood aangerand wierd, [8] die hem met een mes een ligte snee over zyn tronie gaf, en dat hy vermoed hadde, dat zulks op zyn leven was gemunt geweest. Dog de huisheer van Spinoza benefens zyn liefste, byde nog in leven zynde, zeggen my dat hy haar zulks dikwils op een andere wyze verhaalt hadde; te weeten dat hy op zekeren avond uit de oude Portugeesche Synagoge

komende, met een poinjaard aangerand wierde, 't welk hy ziende, zig omkeerde, en dus de steek door zyn klederen ontving, waarvan hy nog een rok tot een geduurige gedagtenis bewaarde. Dit voorval gaf hem egter aanleyding om buiten Amsterdam te gaan wonen, en aldaar zyn natuurlyke bespiegelingen in de stilte voort te zetten.

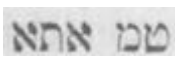
ARTICUL IV.

Maar nauwelyk was by van de Joden uitgegaan, of se stelden haar Kerkelyk geregt tegens hem te werk, bannende hem opentlyk uit hare Synagoge en gemeenschap. Dat dit inderdaad zoo geschied is, heeft hy [9] zelfs dikwils betuigt, willende hierom van dien tyd af met geen van haar meer spreken of verkeeren. De Heer Bayle en D: Musaeus verhalen het mede. Amsterdamsche Joden, die hem zeer wel gekent hebben, zeggen my, dat haar zulks wel bewust is, en dat hunnen ouden Chacham Abuabh, een Rabbi te dier tyd onder haar van een groot aanzien, hem in den ban gedaan heeft. Ik heb by deszelfs zoonen 't formulier daarvan zoeken te bekomen, maar te vergeefs, nadien zy zig ontschuldigden van het zelve onder hares Vaders nagelate Schriften niet gevonden te hebben, schoon ik wel bemerkte, dat zy niet garen daarvan wilden afscheiden. Hier in 's Gravenhage, vraagde ik eens een geleerde Joode , wat formulier zy in 't uitbannen van een apostaat gebruikten, die my ten antwoord gaf, dat het zelve maar in korte woorden bestond, en by Maimonides in zyn tractaat Hileoth Thalmud Thorah. Cap. 7 v. 2. te vinden was. Anders hadden weleer de Joden, na 't gemeene gevoelen van de verklaarders der Goddelyke bladeren, drie-[10] derley soorten van ban ; hoewel de geleerde Johannes Seldenus in zyn Boek de Zynedriis veterum Hebraeorum Lib. I. Cap. 7. pag.64. slegts twederley Ban onder de Joden gebruikelijk, toestaat; waarvan de eerste

twee verscheyde trappen hadde. De eerste soort van den ban, wierd by haar niddui genaamt een uitstoting of afzondering van de gemeente, voor een zekeren tyd, ze deeden alvorens een scherpe bestraffing en waarschouwing aan de schuldige, gevende hem 7 dagen tyd, om zig binnen dezelve van zyn quaad te zuiveren, en van zyn schuld los te maken. Dit niet geschiedende, zoo volgde een uitsluiting, by haar de kleine ban genaamt; als wanneerse nog 30 dagen, of een maand lang wagteden, of hij misschien tot inkeer mogt komen. Binnen dezen tyd moest zig, de gebanne 4 ellen lang van andere menschen afzonderen, dervende niemand met hem omgaan, als alleen die gene, die hem spys en drank toeryken. De Heer Johannes Jacobi Hofman in zyn Lexicon. Tom. 2. pag. 213. voegt hier by, dat niemand met [11] hem eten of drinken of in 't bad gaan mogt; dat het hem egter vrystond in de Synagoge te gaan, om te leeren en aan te hooren; dog zoo hem binnen voornoemde 30 dagen, een zoon geboren wierd, zoo en wildense dezelve niet besnyden; quam hy te sterven, hy wierd niet beklaagd nog betreurd, en tot zyn geduurige schande wierpenze of een groote steenhoop op zyn graf, of se wentelden een groote steen daarop. De Heer Willem Goeree in zyn Joodsche oudheden. Tom. I. pag. 641. geeft voor, dat niemand in Israël ooit met een eigentlyk zoo genaamde uitbanning zy gestraft geworden, maar nog Joodsche nog Christelyke verklaarders der Heylige bladeren zullen hem dit toestaan, bewyzende veelmeer het tegendeel.

De tweede soort van uitbanning wierd genaamt Cherem, een uitstoting uit de Synagoge, vergezelschapt met verschrikkelyke vloeken, in 't gemeen genomen uit Deut.28. gelyk D. Dilherr Tom. 2. Disput. Read. & Philolog. pag. 319. zulks wydloopig aanwyst, en de geleerde Engelsman John Ligt-[12] foot in zyn Hebreusche uren over I Cor. 5 : 5. Tom. 2. Oper. pag. 890. zegt, dat deze Ban op den eersten plag te volgen, wanneer de gebanne naa 't verloop van 30 dagen niet ten voorschyn quam, om zig van zyn quaad en schuld te zuiveren,

zynde dezelve de tweede trap van de kleyne Ban. Hy geschiede in d'openbare vergadering, werdende de vloek uit de Wet van Moses opentlyk over de schuldige uitgesproken. Men stak ligten aan, die zoo lang branden, als het lezen van de vloek-woorden duurde; dezelve ge-eindigt zynde, bluschte de Rabbi de kaarsen uit, om daardoor aan te wyzen, dat deze mensch van 't Goddelyke Licht berooft was. Yemand aldus gebannen zynde, mogt niet meer ter Synagoge komen om daarin te leeren en aan te hooren, duurende zulks mede den tyd van 30 dagen, die men naderhand tot 60 of 90 uitstrekke, of de gebanne binnen dezelve tot erkentenis van zyn zonden komen mogt; zulks niet geschiedende, zoo volgden eindelyk

De derde soort van uitbanninge by haar [13] Schammatha genaamt, een uitstoting zonder hoop, van ooit weer in de gemeenschap der Kerk en des Joodschen volks opgenomen te werden. Dit was eigentlyk haren zoo genaamden grooten Ban. Eertyds warensse gewoon de bazuinen te blazen. Wanneer de Rabbi dezelve in de vergadering uitsprak, om een yegelyk die hem hoorde een schrik in te jagen. Door dezelve slooten se de misdadige uit van alle menschelyke hulp en bystand, en van alle Goddelyke genaden-middelen, overgeevende hem aan 't gestreng oordeel Gods tot zyn eeuwig verderf. Veele houden 't daar voor, dat deze Ban Schammatha even dezelve is, dien den Apostel I Cor. 16 : 22. noemt, Maran Atha, wanneer hy zegt; is 't dat yemand den Heere Jesus Christus niet lief heeft, die zy Anathema, Maharam, Motha, of gelyk het eigenlyk luid, Maran Atha; Hy zy verbannen ter doot toe; of volgens de vertaling van andere de Heere komt, te weeten om hem te oordeelen en te straffen. Het Jodendom geeft voor dat deze Ban van den H. [14] Enoch ingestelt, en by overlevering tot hare handen gekomen zy.

Aangaande de redenen waarom sy ymand in den Ban deeden, soo werden van de Joodsche Meesters twee voornamen ten dien einde bygebracht, volgens 't getuigenis van de geleerde Lightfoot loc. cit. te weeten 't geschiede of om gelds of om Epikuristery willen.

Om geld, wanneer de schuldenaar van den Regter ter betaling veroordeelt was, en egter deselve weigerde. Om een Epikurisch leven, als ymand een Godslasteraar, afgodendienaar, Sabbathschender of verloochenaar van haren Godsdienst geworden was. Want dus beschryfense een Epikurist in 't Thalmudisch Tractaat Sanhedrin Fol. 99. Dat hy een is die Gods Woord veragt, die met de leerlingen der wyzen spot, en die met zijn tong quade dingen tegen God spreekt.

Aan een zoodanige gaven se geen tyd maar hy wierd terstond in den Ban gegaan. Op den eersten dag van de week door den dienaar van de Synagoge geroepen zynde, [15] en niet verschynende: zoo moest de dienaar opentlyk beregt daar van doen, seggende; Ik hebbe uit bevel van de Overste der schoole N. N. hier geroepen, maar hy en wilde niet verschynen: de Excommunicatie geschiede als dan schriftelyk en wierd de gebande door voornoemden dienaar geinsinueert, zynde dit haar Schede Excommunicationis ofte Banbrief, waar van ook andere een Copy kosten krygen, mits den schryver daar voor betalende. Dog zoo hy verscheen, en egter halstarrig bleef, geschiede dezelve mondeling, werdende daar by met vingeren op hem gewesen. De Heer Lightfoot loc. cit. brengt uit de oude Joodsche Schriften nog andere 24 oorzaken te berde, waarom sy ymand verbanden, te wydloopig om hier ter neder gestelt te werden.

Nopende eindelyk 't Formulier, 't geense zoo in hare mondelyke als schriftelyke Excommunicatie gebruikten, zoo ging de schuld en oorsaak voor af, waarom

zulks geschiede, gelyk de heer Seldenus loc. cit. pag. 59. uit Maimonides aanwyst, waar op [16] deze korte vloek volgde. Dese N. N. zy in Niddui, Cherem, of Schammatha. Hy zy afgezondert, of verbannen, of gantselyk uitgeroeit.

Ik heb lang na 't een of 't ander Formulier van den Joodschen Ban gezogt, maar van geen Jode verkrygen konnen, tot dat de geleerde en in de Oude Schriften der Joden zeer ervarene Heer Surenhusius Hoog Leeraar der Oostersche Talen in de Illustre Schole tot Amsterdam my den Algemeenen Joodschen Ban, uit het boek der Joodsche plegtigheden Colbo genaamt, beneffens een Latynsche Overzetting heeft ter hand gestelt; zynde voornoemde Ban mede te vinden in 't boek van de Heer Saldenus de Jure Naturae & Gentium Lib. 4. c. 7. pag. 524 fqq. we hebben deselve den Nederduitschen Lezer ten gevalle aldus overgezet.

Formulier van den Algemeenen Joodschen Ban.

Volgens het Raad-besluit der Engelen en uytpraak der Heyligen verbannen [17] wy, versweren wy, stoten wy uit, verwerpen, vervloekken en vermaledyen wy. Na de wil van God en zyn Kerk, door dit Wetboek met zyn 613 geboden daar in opgetekent, met dien Ban waar mede Josua de Stad Jericho verbant heeft, of met dien vloek, waar mede Elisa de jongens en zynen knegt Gehasi vervloekt heeft; en met die uytbanning, waar mede Barak Meros uytgebannen heeft, en met dien verbanning, waar mede wel eer de Leden van den grooten Raad gewoon waren te Bannen, en met dat Bannissement, waar mede Raf Jehuda Ezechiels Zoon zynen Knegt gebannen heeft, (Gemarat Tit. Keduschin fol. 70.) en met alle die bannen, vermaledyingen, vervloekingen, uitstotingen en afsonderingen, dewelke geschiet zyn sint de tyd van Moses onsen Leeraar tot op den hedigen dag; in de naam van Achthariel (werdende genaamt) Jah, de Heere der Heirscharen; in den naam van de Groot-vorst Michaël; in de naam

van Metatteron, wiens naam is gelyk die van zyn Meester; in de naam van Sardaliphon, [18] vleggende kranssen voor zyn Meester (dat is, brengende de gebeden van Israël voor God den Heere) in de naam, die 42 letteren begrypt) te weeten

In de naam van Hem, die aan Moses in de doorenbosch verschenen is; in die naam door dewelke Moses de Roode Zee geklooft heeft; in de naam van Hem (die gezegt heeft) Ik ben die ik Zyn zal, door het geheimenis van den grooten naam Gods JEHOVA, door de Schrift van de twee Taaffelen des Wets, in de naam des Heeren des Gods der Heirscharen wonende boven de Cherubinen, in de naam der Globen en Raderen (die Ezechiël gezien heeft,) der heylige Dieren, en dienstbare Engelen, in de naam van alle heylige Engelen die den Alderhoogsten dienen (verbannen wy) een yder zoon of dogter van Israël, dewelke zelfs een eenig Kerkelyk besluit eenigzints alwillens overtreden, 't geen haar om te houden voorgelegt word. Hy zy vervloekt voor den Heere de God Israëls zittende boven de Cherubynen. Hy zy vervloekt uyt [19] de mond van dien eerwaarden en ontzaggelyken Naam, die op de groote Verzoendag uit de mond van den Hogenpriester ging. Hy zy vervloekt in den Hemel en op der aarden. Hy zy vervloekt uit de mond van den Almogenden God. Hy zy vervloekt uit de naam van de Groot-vorst Michaël. Hy zy vervloekt uit de Naam van Metatteron, wiens naam is gelyk die van zyn Meester (om dat het woord Metatteron volgens zyn letteren een gelyk getal uitmaakt met het woord Schadai d'Almagtige, te weeten 314.) Hy zy vervloekt uit de naam van Achthariel Jah Heere der Heirscharen. Hy zy vervloekt uit de mond der Seraphim der raderen en heylige Dieren, mitsgaders dier dienstbare Engelen, dienende voor 't aangezigt des Heeren in Heiligheid en reynigheid.

Is hy geboren in de maand Nisan (Maart) wiens Opperste Wagt-engel, die deselve bestiert, Uriel genaamt wert, Hy zy vervloekt uit zyn mond en uit de

mond van zyn geheele Wagt. Is hy gebooren in de maand Ijar (April) wiens opperste Wagt-engel, [20] die dezelve bestiert genaamt wert Zephaniel, hy zy vervloekt uit zyn mond, en uit de mond van zyn geheele Wagt. Is hy geboren in de maand Sivan (May) wiens opperste Wagt-engel, die de zelve bestiert, Amniel genaamt werd, hy zyn vervloekt uit zyn mond, en uit de mond van zyn geheele Wagt. Is hy geboren in de maand Thammus (Junius) wiens Opperste Wagt-engel die dezelve bestierd, Peniel genaamt werd, hy zy vervloekt uit zyn mond, en uit de mond van zyn geheele Wagt. Is hy geboren in de maand Abh (Julius) wiens Opperste Wagt-engel , die de zelve bestierd, genaamd werd Barkiel, hy zy vervloekt uit zyn mond, en uit de mond van zyn geheele Wagt. Is hy geboren in de maand Elul (Augustus) wiens Opperste Wagt-engel, die dezelve bestierd Periel genaamt werd, hy zy vervloekt uit zyn mond, en uit de mond van zyn geheele Wagt. Is hy geboren in de maand Tisri (September), wiens opperste Wagt-engel, die dezelve bestierd , Zuriel genaamd werd, hy zy vervloekt uit zyn mond, en uit de [21] mond van zyn geheele Wagt. Is hy geboren in de maand Marcheseh van (October) wiens opperste Wagt-engel, die dezelve bestiert, genaamt wert Zachariel, Hy zy vervloekt uit zyn mond, en uit de mond van zyn geheele Wagt. Is hy geboren in de maand Kislev (November) wiens opperste Wagt-engel, die dezelve bestiert, genaamt word Adoniel, Hy zy vervloekt uit zyn mond, en uyt de mond van zyn geheele Wagt. Is hy geboren in de maand Tevat (December) wiens opperste Wagt-engel , die dezelve bestiert genaamt werd Anaël, Hy zy vervloekt uyt zyn mond en uyt de mond van de geheele Wagt. Is hy geboren in de maand Schevat (Januarius) wiens opperste Scherm-engel die dezelve bestiert, genaamt werd, Gabriel, hy zy vervloekt uit zyn mond, en uit de mond van zyn geheele Wagt. Is hy geboren in de maand Adar (Februarius) wiens opperste Wagt-engel, die dezelve bestierd, genaamt werd Rumiël, hy zy vervloekt uit zyn mond, en uit de mond van zyn geheele

Wagt. Hy zy ver- [22] vloekt uit de mond van de 7 Engelen, die over de 7 dagen van de week gestelt zyn , en uit de mond van haar gehele Wagten en hulp-bende. Hy zy vervloekt uit de mond van de 4 Engelen, die over de 4 beurtwisselingen des Jaars gestelt zyn, en uit de mond van haar geheele Wagten en hulp-bende. Hy zy vervloekt uit de mond van de 7 Kragten, hy zy vervloekt uit de mond van de Vorsten des Wets, dewelke de naam voert van Kroon en Zegel, hy zy vervloekt uit den mond van dien grooten sterken en vreesselyken God. Wy bidden dat hy verbroken werde, dat sijn val haastelyk geschiede. God de God der Geesten wil hem voor al het vleesch verderven en verdelgen. God de God der Geesten wil hem voor al het vleesch vernederen. God de God der Geesten wil hem voor al het vleesch onderdrukken. God de God der Geesten wil hem voor al het vleesch uitroeyen. De verbolgentheid des Heeren, en een smertelyke stormwind moet vallen op het hoofd der goddelozen. De worg-engelen moeten op hem aanvallen, hy zy vervloekt [23] waar hy zig keert of wend, zyn ziel moet met verschrikking van hem gaan, hy moet aan een benauwe keel sterven. Hy moet het perk van zyn leven niet overtreden nog te buiten gaan, God sla hem met teering, met een heete koorts, met brand, met vierigheid, met het swaart , met droogte, en met heet schurft; en hy vervolge hem, tot dat hy hem gantschelyk verdelgt heeft, zyn swaart moet hem door zyn hart varen, en zyn boog verbroken worden, hy moet worden gelyk het kaf voor den wind, en de Engel des Heere dryve hem weg; zyn weg zy duister en slibberig en de Engel des Heeren vervolge hem: zyn verwoesting moet hem onvoorsiens overkomen, zyn net 't welk hy in 't verborgene gelegd heeft, moet hem verstrikken, hy verstote hem uit het licht in de duisternis, en hy verdryve hem van den aardbodem, angst en benauwtheid moeten hem omgeven, zyn oogen moeten zyn ballingschap zien, en hy moet de grimmigheid des Almagtigen drinken, hy zy bekleed met den vloek als met zyn kleed, zyn huid moet opgevreten wer-[24]den, en God

roeye hem uit eeuwiglyk en stote hem uit zyne hutte. De Heere vergeve hem zyn zonden niet, maar de toorn en yver des Heeren moet roken over dien man, en op hem moeten rusten alle vloekken die in dit Wetboek geschreven zyn, ende de Heere delge zyn naam uit van onder den Hemel, en scheid hem af ten quade, van alle de Stammen Israëls; na alle vloekken des Verbonds in dit Wetboek opgeteekent. Maar gy, die nog heden in 't leven zyt, hangt de Heere uwen God aan, hy die Abraham, Isaac, Jacob, Moses, Aaron, David, Salomo, de Propheten Israëls, en Godvrugtige onder de Heydenen gezegent heeft, die zegene ook dese gantsche heilige Gemeente, benefens alle andere heilige Gemeentens, uytgenomen hem, die dezen Ban overtreet. God wil haar na zyn barmhertigheid bewaren, behouden, en haar uit alle benauwtheid en ellend verlossen: hy wil hare dagen en jaren verlengen, en zynen zegen en gedyen zenden tot alle de werken harer handen, hy verlosse haar in 't kort, t'effens met het geheele Israël. [25] En dus geschiede zyn Wil en welbehagen. Amen !

Overmits nu Spinoza van de Joden afgezondert, hare Meesters tegengesproken, en hare beuzelingen bespot hadde, zoo wierd hy van haar voor een Godslasteraar, veragter van Gods Woord, en een afvallige gehouden, die zig van haar tot de Gojim of Heydenen gekeert hadde;. en is buiten twyffel van haar met den swaarsten Ban in Schammatha gestraft; gelyk my dan een geleerde Jode alhier berigt heeft; dat indien zulks voorgegaan was, het zekerlyk Schammatha moest geschied zyn. Voorts Spinosa niet tegenwoordig zynde, hebbense hem Schriftelyk gebannen, en een Copy daarvan toegesonden, waar tegen hy een verantwoording in 't Spaans geschreven, en haar ter hand heeft doen stellen, gelyk we in 't vervolg vernemen zullen. [26]

ARTICUL V.

Leert een Konst om zig te generen.

Spinoza dan als een geleerde Jode, de Wet en raad der oude Joodsche Meesters heel wel wetende, dat men by de Studien een Konst of Ambagt moest leeren om zig daar van te generen, (want dus spreekt Rabban Gamliel in 't Thalmudisch Tractaat Pirke Avoth, Cap. 2. יפה תלמוד תורה ונו) Lieffelyk is de Leere des Wets, wanneer se met eenige Konst vergeselschapt gaat, want de arbeyd van die beyde doet de zonde vergeten, en alle Studie, daar geen Ambagt by gevoegt is, werd eindelyk verstroot, en sleept ongerechtigheid na zig. En R. Jehudah heeft gezegt: een ygelyk die zyn zoon geen handwerk leert, doet zoo veel, als of hy hem tot een struikroover maakte,) leerde, eer hy zig tot het stille buiten-leven begaf, eerst het slypen van glazen tot perspectiven brillen, en andere gebruiken, waarin hy zoo wel vorderde, dat yder begerig was om zyn arbeyd te kopen, en hy ter nood daar van [27] bestaan kost. In zynen Imboel wierden nog verscheide stukken van zulk geslepen glas gevonden, en tot een redelyken prys verkogt. Gelyk ik zulks uit de rekening van den Vendumeester heb waargenomen. Daar na leerde hy van zig zelve de teekenkonst, om ymand met ink of kolen af te schetzen. Ik hebbe een geheel boekje van deze zyn konst in handen, waar in hy verscheide voorname Personagien, die hem bekend waren, en hem by gelegendheid wel eens bezogten, afgebeeld heeft. Onder anderen vinde ik op 't vierde blad een visser in 't hemt geteekend, met een schep-net op zyn regte schouder, just op die wyze als dien berugten Napolitaanschen Hoofdrebel Mas Anjello in de Historische Printen verbeeld werd. Waar van my Sr. Hendrik van der Spyk zyn laatstgewezen huisheer zeide, dat het Spinoza op een top geleek, en dat hy 't buiten twyffel na zyn eigen aangezigt ontworpen had. Andere personen van

aanzien in 't zelve afgebeeld, zal ik om redenen verswygen. Met deze konsten, als middelen van [28] onderhoud voorzien zynde, begaf zig Spinoza buiten Amsterdam, wonende op de weg naar Ouwerkerk by ymand in, studerende by zig zelve, en arbejdende aan zyn glase slypen, dewelke van zyn vrienden afgehaalt en tot zynen profyt verkogt wierden.

ARTICUL VI.

*Gaat naar Rynsburg, Voorburg en eindelyk na den Haag
wonen.*

Vandaar begaf hy zig in 't Jaar 1664 na Rynsburg by Leiden, alwaar hy den winter over verbleef, gaande daarop naar Voorburg, een uur van 's Gravenhage wonen, als uit zyn 30 Sendbrief, aan Petrus Balling geschreven, te zien is. Hier heeft hy, na men my beregt heeft, 3 á 4 Jaren doorgebracht, terwyl hy zig hier in 's Gravenhage veele vrienden, zo onder Militaire, als andere personen van stant en aanzien, maakte, die garen met hem omgingen en redeneerden. Op derzelven verzoek begaf hy zig eindelyk met der woon in 's Graven- [29] hagen, legerende alhier op de Veerkaai, by de weduwe van Velen, alwaar hy zig ook in de kost besteedt hadde, in het zelfde huis, daar ik tegenwoordig in wone, zynde myn Studeer-kamer, in 't agter-ende van 't huis, op de tweede verdieping gelegen, zyn Laboratorium of werkplaats, alwaar hy sliep en arbejde, latende zig dikwils voor twee ofte drie dagen op dezelve spyzen , zonder by menschen te komen. Maar wanneer hem dit te kostelyk wilde vallen, huurde hy op de Paviljoengragt agter mynen huize een kamer by meergemelde Sr. Hendrik van der Spyk, alwaar hy op zig zelve leefde, en zyn eigen spys en drank dagelyks verzorgde.

ARTICUL VII.

Was spaarzaam en matig in eeten en drinken.

't Is byna ongelooffelyk hoe zuinig en matig hy geleefd heeft, niet door uiterste armoede gedrongen, want hem wierd gelds genoeg aangeboden, maar uit een aangeboren [30] zoberheid en vergenoegzaamheid, en om dat hy de naam niet wilde hebben van eens anderen brood te eeten. Ik vinde daar van onder zyn nagelate Papieren verscheydc kladrekeningjes. Dan heeft hy eens op een dag zoetemelks-zop met boter gegeten voor 3 stuivers, en een kan bier 1½ stuiver gedronken; dan eens grutte met boter en rozynen 4 stuivers 8 penningen. In een geheele maand vinde ik slegts 2 half-pinten wyn op zyn rekening staan, en schoon hy dikwils van een ander ter tafel genodigt wierd, egter wilde hy liever zyn eigen brood eeten, als de lekkernyen van andere. Ruim sesde half jaren tot aan zyn einde toe heeft hy in dezen staat by voornoemden huisheer gewoont, makende alle vierdendeeljaars zyn rekening klaar, om het jaar ge-eindigt zynde, op gelyke voeten staan, zeggende dikwils tot de Huisgenoten: ik doe gelyk de slang die in 't einde van 't jaar zyn staart in de mond heeft, ik en zoeke niets over te houden, als zoo veel tot een eerlyke Begravenis van noden is. Myn vrienden zullen niets [31] van my erven, zy hebben 't ook niet daarna gemaakt.

ARTICUL VIII.

Zyn Lyfsgestalte en kleedinge.

Aangaande zyn Persoon en Lyfsgestalte, zoo is hy alhier genoegzaam bekend, en daar leven nog veele, die dikwils met hem zyn omgegaan. Hy was van een middelmatige lengte, en van een besneden aangezigt. Uit zyn wezen konde men genoegzaam bespeuren, dat hy van Portugeesche Joden afkomstig was;

zynde vry swart van vel, hebbende swart gekrult haar, en lange swarte wingbrauwen. In zyn kleeding was hy slegt en borgerlyk, slaande weynig agt daarop, hoe hy gekleed ging. In huis een slordige Japonsche rok aangetrokken hebbende, wierd hy dieswegen eens van een voornaam Raadsheer berispt, met aanbieding van een nieuwe; dien hy ten antwoord gaf: zal ik dan een ander man zyn? 't Is een slegte zaak, als de zak beter is, als 't vleesch dat daarin steekt. [32]

ARTICUL IX.

Zyn omgang en wyze van leven was stil en ingetogen. Zyn hertstogten wist hy wonderlyk wel te matigen. Noyt zag men hem al te treurig, nog al te vrolyk. Zyn toorn en misnoegen kon hy redelyk wel overmeesteren of binnen houden, gevende het zelve slegts door een teeken, of eenige korte woorden te kennen, of opstaande, ging hy weg, uit vreze dat zyn hertstogten mogten uitspatten. Boven dien was hy vriendelyk en gemeenzaam in zyn dagelykse verkeerling. In de kraam of ziekte van de huisvrouw of andere huisgenoten liet hy niet na dezelve aan te spreken, te troosten en tot lydzaamheid te vermanen, door haar aan te wyzen, dat dit het lot was, haar van God toegelegd. De kinderen van 't huis vermaande hy tot onderdanigheid en gehoorzaamheid jegens hunne ouderen, en tot het frequenteeren van den Openbaren Godsdienst. De huisgenoten uit de Vergadering komende, vraagde hy dikwils wat se tot hare stigting uit de [33] Praedicatie behouden hadden. Myn voorzaat D^o. Cordes zal^f. zynde een geleert man, en van een opregten imborst was by hem in een groote agting, en wierd dieswegen dikwils van hem geprezen. Hy ging ook wel zomtyds om hem te hooren, roemende des zelfs geleerde Schrift verklaringen, en bondige toepassingen, vermanende met eenen zynen Huisheer en verdere

huisgenoten, geene praedicatien van hem te verzuimen. Van de Huisvrouw eens gevraagd zynde of zy, na zyn oordeel in haare Religie wel konde Zalig worden, gaf hy ten antwoord: uw Religie is wel, gy behoeft geen andere te zoeken om Zalig te werden, als gy u maar tot een stil en Godzalig leven applicceert. t'Huis zynde, viel hy niemand overlastig, maar zat de meeste tyd stil op zyn kamer; dog van zyn bespiegelingen vermoeit zynde, quam hy na beneeden, en sprak met de huisgenooten van al wat 'er vooring; al waren 't zelfs beuzelingen. Boven dien bestond zyn vermaak in een pyp tabak te rooken, of wanneer 't hem tot eenig ander tydverdrijf te doen was, [34] zocht hy eenige spinnekoppen, en deed se met malkanderen vegten, of hy ving eenige vliegen, worpse in 't net van de spin, en zag dien oorlog met een groote vergenoeging, zelfs tot lachens toe aan. Ook nam hy wel zyn vergrootglas ter hand beschouwende daardoor de kleynste mugjes en vliegjes, te gelyk daarover redenerende. Voorts was hy niet geldgierig, maar met het gene hy tot zyn dagelykze onderhouding van noden hadde wel te vreden. Zyn groote vriend tot Amsterdam woonagtig, Simon de Vries, dien hy in zyn Zendbrief *amicum integerrimum* zyn opregste vriend noemd, vereerde hem eens een zomma van 2.000 guldens om dies te rykelyker te kunnen leven, dog hy sloeg zulks in tegenwoordigheid van zyn Huisheer beleefdelyk af, voorgevende, van 't niet van noden te hebben, en indien hy 't al aannam, dat het hem van zyn bezigheden en bespiegelingen mogt aftrekken. Deze Simon de Vries ongehuwt stervende, wilde hem by zyn laatste wille tot Erfgenaam van zyn goederen instellen, dog hy weygerde [35] zulks ronduit, hem met eenen vermanende van dezelve aan zyn broeder, tot Schiedam wonende, te maken, als zynde de regte en naaste Erfgenaam tot dezelve; 't geen dan ook geschiedde, dog met die voorwaarde, dat hy aan Spinoza, voor al zyn leven, een Pensioen tot noodige subsistentie, jaarlyks zoude uitkeeren zynde dit tot zyn einde toe geschied.

Want deze Schiedamsche de Vries bood hem jaarlyks een somma van 500 gulden aan, dog hy begeerde zoo veel niet, zynde slegts met 300 vergenoegt. Voornoemde de Vries betaalde na zyn dood, 't geen Sr. van der Spyk nog zynent wegen te vorderen hadde, door Jan Rieuwertsz. Stads Boek-drukker tot Amsterdam, volgens zyn letteren aan Sr. van der Spyk geschreven den 6. Maart 1678. De Vader van Spinoza overleden zynde, wanneer men 't Erffenis stond te deelen, zогten zyn Zusters hem uit te stoten, en niet tot de deeling toe te laten, dog hy dwong haar door 't Regt daartoe. Als het evenwel aan een deelen zoude gaan, liet hy haar alles behouden, [36] nemende niet meer tot zyn gebruik als een goed bed, om daar op te leggen, en een behangsel voor het zelve.

ARTICUL X.

Werd met veele Grooten bekend.

Door het uitgeven van zyn Schriften, wierd hy eindelyk in de werelt, byzonders onder de Grooten bekent, en verkreeg de naam van een groot en verstandig wysgeer. De Heer Stoupa Luitenant Collonel onder de Switzers weleer ten tyden van Kromwel Praedicant in de Savoy tot Londen, (zynde ten laatsten als Brigardier in de maand van Augustus des Jaars 1692 in de slag by Steenkerken gebleeven) te dier tyd binnen Utrecht commandeerende, schreef tot verwyf van de Hollandsche Gereformeerde Theologanten, in zyn boekje de Godsdienst der Hollanders genaamt, dat ze het boek van Spinoza, Tractatus Theologico Politicus in 't jaar 1670 van hem uitgegeven, en 't geen hy in zyn 19 Sendbrief voor het [37] zyne erkent, niet en wederleyden; dog de vermaarde Braunius Hoog-leeraar op de Hoge Schoole tot Groëningen, heeft in zyn wederlegging hem het tegendeel aangewezen, en de veelvoudige Schriften, tegen dit

heillooze verhoog uitgekomen, zyn daar genoegzame getuigen van. Dezen Heer Stoupa nu, hebbende verscheide brieven met Spinoza gewisselt, verzogt hem op zekeren tyd van 't jaar 1673 om naar Utrecht te komen, alzo zyn Hoogheid de Prins van Condé, te dier tyd de Landvoogdyschap van voornoemde plaats bekleedende hem wel eens wenschte te spreken, met verzekering, dat gemelde Prins hem by zyn Koning een jaarlykze Pensioen zoude te weeg brengen, indien hy slegts de eene of d'andere van zyn Schriften aan hem wilde opdragen: ten dien einde wierd hem een vrygeleits-brief toegezonden, en hy trok daarna toe. De Heer Bayle in 't leven van onzen wysgeer pag. II schryft: dat het ten vollen zeker is, dat hy dien Prins bezogt, en verscheide dagen in zyn gezelschap, benefens dat van andere [38] Grooten, en voornamentlyk van den Luitenant Collonel Stoupa doorgebracht heeft: maar de nog levende vrienden, daar hy te dier tyd by gewoond heeft, zeggen my, dat se van hem, 't huis gekomen zynde, vernomen hebben, doe hy den Prins van Condé niet gesproken hadde, alzo dezelve eenige dagen, eer hy naar Utrecht quam, vertrokken was, dog dat hy met de Heer Stoupa redenen gewisselt hebbende, dezelve hem beloofd hadden, dat hy hem door zyn voorschryven een zodanig Koninklyk tractament wilde te weeg brengen, 't geen egter beleefdelyk by hem was afgeslagen, van voornemen zynde, geen van zyn Schriften aan den Koning van Vrankryk te willen opdragen. Van Utrecht wedergekeert, had hy byna het grauw op den hals gekregen, 't welk hem voor een Spion aanzag, en mompelde als of hy met de Franschen over Staats en Landzaken Correspondeerde. De Huisheer hierover zeer bedugt zynde, en vrezende, dat men hem met geweld in zyn huis mogt vallen, om Spinoza te zoeken, vertrooste hy hem zeg-[39] gende: Weest daar niet bekommert om, ik ben onschuldig, en daar zyn veele onder de Grooten, die wel weten waarom ik naar Utrecht ben geweest; zoo haast als gy maar eenigen overlast aan uw deur verneemt, zoo zal ik tot de menschen

uitgaan, al zoudense met my handelen, als met de goede Heeren de Witten. Ik ben een opregt Republiquain, en 't beste van dezelve is myn oogmerk. Zyn Keurvorstelyke Doorluchtigheid van de Palts Karel Lodewyk Hoogloffelyker Gedagtenis, kennis van onzen grooten Wysgeer gekregen hebbende, wierd begeerig om zyn Hooge School tot Heidelberg met zoo een deftig man te voorzien, buiten twyffel onkundig van 't venyn, 't geen in zyn hert verhoolen was, en zig daarna eerst te degen openbaarde. Hy liet hem dienvolgens door de vermaarde Godgeleerde en Wysgeer D. Joh. Lodewyk Fabricius, Hoog-leeraar der Heylige Godgeleerdheid en Keurvorstelyke Raad, de gewonelyke Professie der Wysgeerte, cum *Philosophandi libertate amplissima*, met de grootste vryheid van te redenee- [40] ren, opdragen. Maar daar was een zekere voorwaarde en beding by, 't welk Spinoza in zyn maag niet al te wel verduwen kon, te weeten, dat hy voornoemde vryheid niet zouw hebben te misbruyken tot nadeel van den opentlyk vastgestelden Godsdienst, gelyk uit de letteren van de Heer D. Fabricius, uit Heidelberg den 16. February aan hem geschreven, is blykende; (*Vid. Spinoza Oper. Posth. Epist.53. pag. 561.*) waarin hy hem den Tytel geeft, en noemt: *Philosophe acutissime ac Celeberrime*. Zeer scherpzinnige en beroemde Wysgeer! Spinoza deze lont ruikende, en meer als te wel wetende, dat zyn Vryheid in 't redenkavelen met de Wetten en Grondregels van den Openbaren Godsdienst niet lang bestaan zoude, sloeg dit Openbaar Leer-ampt beleefdelyk af, zeggende wel in zyn antwoord aan de Heer Fabricius van den 30 Maart 1673, dat de Onderwyzing van de Jeugt in 't verdere onderzoek der natuurlyke waarheden hem zoude hinderlyk zyn , en hy noit in zyn gehad hadde om opentlyk te Leeraren, Maar [41] dat was 't niet; hy verraat zig zelve in de volgende woorden van zyn Brief: *Cogito deinde, me nescire, quibus limitibus libertas illa Philosophandi intercludi debeat, ne videar Publice stabilitam Religionem perturbare velle*. Dat is: Voorts denk ik by myn zelve,

dat ik niet en weet, binnen wat palen die Vryheid van redeneren moet ingesloten worden, op dat ik de Openbare vastgestelde Godsdienst niet en schyne te willen verstoren. Ziet *Oper. Posth.* p. 563, *Epist.* 54.

ARTICUL XI.

Spinozaas Schriften, en zyn gevoelen in de zelve.

Aangaande zyn Schriften, door hem opgesteld en in 't ligt gegeven, zoo zyn dezelve ten deele twyvelagtig , ten deele verduystert of vernielt, ten deele staatse in openbaren druk voor yders gezigt ten toon. De Heer Bayle in meergemelde levensbeschryving van Spinoza door F. van Halma vertaalt, zegt dat hy een Apologie of [42] verweerschrift in 't Spaans zoude geschreven, en voor zyn afscheid van de joodsche vergadering, aan dezelve overgelevert hebben, die egter noyt door den druk is gemeen gemaakt. In dezelve zouden veele dingen invloeyen, die men naderhand in zyn *Tractatus Theologico-Politicus* heeft gevonden. Van dit geschrift heb ik geen narigt kunnen vinden , zelfs by de gene, die een gemeenzamen omgang met hem gehad hebben, en nog in 't leven zyn. In 't jaar 1664 is door hem uitgegeven *Renate des Cartes Principiorem Philosophiae pars. 1.2. More Geometrico demonstratae*. *Renati des Cartes* eerste en tweede deel van de beginzelen der wysgeerte op een Landmeetkundige wyze vertoont, waar by quamen deszelfs *Cogitata Metaphysica*, boven-natuurkundige bedenkingen. En och! Of de man hier by gebleven was, men had hem nog voor een opregt wysgeer kunnen laten doorgaan. In 't jaar 1665 quam een zeker boekjen in 12mo aan 't ligt, wiens opschrift was; *Lucii Antistii Costantis de jure Ecclesiasticorum; Alethopoli apud Cajum Vale-[43] rium Pennatum: Lucius Antistius Constans*, Van 't regt der Kerkelyken; tot Waarnad by Kajus Valerius Pennatus. In dit verhoog poogt de

schryver vast te stellen, dat al 't geestelyke en menschelyke regt, 't welk Praedicanten of haar zelve toeschryven, of haar van andere toegeschreven word, haar valschelyk en op een Goddelose wyze toekomt, maar dat het alleen afhankelijk is van de onder goden, de Magistraten en Overheden van die Republyk of Stad, waarin zy wonen, dat voorts de Leeraaren geen magt hebben kan eigen Religie te Prediken, maar die haar van de Magistraat opentlyk te Leeraren geboden werd, steunende dit altemaal op de zelfde gronden, waarvan zig Hobbes in zyn Leviathan bedient. Deze verfoeijelyke en Goddelooze lasterschrift werd van veele aan Spinoza toegeschreven. De Heer Bayle in zyn Dictionnaire Tom. 3, pag. 2773 gelieft te zeggen: dat de styl, de gronden, de stoffe van 't voornoemde schrift gelyk zyn met Spinozaas *Tractatus Theologico Politicus*. Dog dit zyn maar gissingen. Dat dit [44] verhoog juist te dier tyd is uitgekomen, wanneer Spinoza begon te schryven, en *dat het kort voor zyn Tractatus Theol. Politic.* het ligt gezien heeft, is nog geen bewys, dat het een voorloper daarvan zoude geweest zyn; daar konnen wel twee op eenen tyd schryven, en een en het zelve goddelooze gevoelen verdedigen, alschoon se daarom een en dezelfde persoon niet zyn. Spinoza zelfs, als geloofwaardige lieden my berigt hebben, eens van een voornaam Heer gevraagd zynde of hy den Auteur van 't voornoemde Tractaat was, heeft zulks rondelyk ontkent. De Latynsche styl en spreekwyzen komen met die van Spinoza ook niet overeen; want de eerste zal dikwils met een diepe eerbiedigheid van God spreken, hem noemende *Deum ter Opt. Max.* d'Alderbeste en grootste God, hoedanigen spreekwyze ik in Spinozaas Schriften niet en vinde. Veel geleerde mannen hebben my willen verzekeren, dat den Auteur van 't heilloze Tractaat, *Philosophia Sacrae Scripturae interpres*, de wysgeerte zynde een uitlegster der Heylige Schrift, in 't jaar [45] 1666 in 4to uitgegeven, en den voornoemde Schryver een en dezelve man waren, namentlyk L. M. en zulks is

waarschynelyk; hoewel ik het aan 't oordeel van andere overlaat, die misschien nader kennisse daarvan hebben. In 't jaar 1670 quam zyn *Tractatus Theologico Politicus* voor den dag, werdende van den Hollandschen Overzetter genaamt, de regtzinnige Theologant of Godgeleerde staatkunde. Tot dit Boek bekennt zig Spinoza zelfs, in zyn 19 Sendbrief, aan Henricum Oldenburg geschreven, hem verzoekende, dat hy hem de swarigheden, die geleerde mannen daarover maken, wilde aanwyzen, alzo hy van zins was, het zelve met eenige aanmerkingen op nieuw uit te geven. Dit heilloos Boek moet op het Tytelblad de naam voeren, als of 't tot Hamburg by Hendrik Koenraad gedrukt was, daar 't dog zeker is, dat nog de Magistraat nog 't Eerw. Ministerium aldaar ooit of ooit zouden geleden hebben, dat een zoo Goddeloos Tractaat in hare Stad opentlyk gedrukt en verkogt wierde. 't Was dan gedrukt tot Am-[46]sterdam by Christoffel Conradus Boekdrukker op d'Egelantiers gragt, die my, in 't jaar 1679 derwaarts beroepen werdende, verscheide exemplaren daarvan vereerde, hy zelfs niet wetende dat het zoo een verderffelyke Schrift was. Den Overzetter gelieft de Stad Bremen daarmede te bekladden, als of het aldaar in 't jaar 1694 uit de druk-pars van Hans Jurgen van der Weyl was ten voorschyn gekomen; zynde dit even zoo waar als 't voorgaande, nadien het tot Bremen ruim zoo zwaar zoude vallen als tot Hamburg om zoodanige boeken te drukken en uit te geven. De vernoemde Philopater in 't vervolg van zyn leven pag. 231. schryft opentlyk dat de oude Jan Hendrikzen Glazemaker, by my zeer wel bekennt, de vertaolder van dit werk geweest is, roemende dat ook d'*Opera posthuma* van Spinoza door hem in 't Hollandsch vertaalt zyn, die in 't jaar 1677 het ligt zagen. Voorts maakt hy zoo een grooten ophef van dit Tractaat, als of de werelt noyt een diergelyk gezien hadde. Den Auteur of ten minsten drukker van [47] 't levens vervolg van Philopater, Aard Wolsgryk weleer Boekverkoper tot Amsterdam op den hoek van de Rozemaryn-steeg, heeft deze zyn

vermetelheid eenige jaren in 't rasphuis moeten boeten. Ik wensche hem van God Almagtig, dat hy tot beter gedagten mag gekomen, en op dien voet weder daaruit verlost zyn; gelyk ik hem dan voorlede Zomer nog alhier in 's Gravenhage gezien hebbe, om by onze Boekverkoopers eenige schulden van weegen gedrukte Boeken, voor dezen aan haar geleverd, onder der hand in te vorderen. Myn gevoelen van dit ligtvaardig verhoog, *Tractatus Theol. Polit.* wil ik alleen met het oordeel van twee deftige Schryvers, zynde de een van de Augsburgsche, en de ander van de Gereformeerde belydenis uitdrukken. De eerste Theophilus Spizelius in zyn Tractaat *Infelix Literatus*, schryft pag. 363 daarvan aldus: *Irreligiosissimus author quippe qui stupenda plane fidentia sui fascinatus, eo progressus impudentiae ac impietatis fuit, ut Prophetiam dependisse dixerit à fallaci imaginatione Prophetarum, eosque [48] pariter ac Apostolos non ex revelatione & divino mandato scripsisse sed tantum ex ipsorummet naturali judicio, accommodavisse insuper religionem quoad fieri potuerit hominum sui temporis ingenio, illamque fundamentis tum temporis maximè notis & acceptis superaedificasse.* Dat is: dien ongodsdienstigen Auteur door een wonderbaar vertrouwen op zig zelve betovert, is tot deze onbeschaamtheid en Goddeloosheid voortgegaan, dat hy heeft derven zeggen, dat de Profecyen en Schriften der Heylige mannen alleen uit haar bedriegelyke inbeeldingen zyn ten voorschyn gekomen, en datse neffens de Apostelen niet en hebben geschreven uit een Goddelyke ingevinge of bevel, maar alleen uit haar natuurlyk oordeel, en datse zoo veel haar mogelyk was, zig na den inborst des volks van haren tyd geschikt, en de Godsdienst gegrond hebben op zodanige bewysdommen, die te dier tyd het best bekend en 't aangenaamst waren, en dat men dit in de verklaring der Heylige Schrift moge navolgen; gelyk Spinoza pag. 243. *Tract. Theol. Politic.* zulks toestaat en [49] hebben wil, schryvende onder anderen, gelyk de Schrift eertyds na de bevatting van 't

gemeen geschikt wierde, zoo staat het ook aan een yder vry, dezelve naar zyn gevoelen te schikken. Zoo dit waar is, waar blyft dan, datse is een Schrift van God ingegeven, datse is een vast Profetisch woord, dat de Heylige menschen Gods gesproken, (en alzo ook geschreven) hebben, gedreven van den Heylige Geest, dat se gewis is en onze herten kan zeker maken, dat se een regter van onze gedagten is, en een vaste regel, waarna wy geloven en leven moeten. Op die wyze zoude de Heylige Bybel slegts een wasse neus zyn, die men draaijen kon, zoo als men wilde; een bril, waardoor een yder zien kon, wat hem beliefd, een regte narrekap, die men na alle grillen van 't menschelyk vernuft kon opzetten. De Heere schelde u gy satan! Dezelve Heer Spizelius voegt hierby 't oordeel van de Heer Regnerus á Mansveld , weleer Hoogleeraar tot Utregt, over dit Boek, dewelke in zyn Tractaat, in 't jaar 1674 tot Amsterdam ge-[50] drukt, hiervan aldus schryft: *Tractatum hunc ad aeternas condemnandum*, dat dit Boek waardig is tot een eeuwige duisternis gedoemt te werden; en zoo is het in der daad, nadien de geheele Christelyke Godsdienst, zynde op Gods Woord alleen gegrondvest, daardoor overhoop gestoten werd. Het tweede getuigenis is dat van de Heer Willem van Blyenburg Dortenaar, die met Spinoza verscheyde brieven gewisselt heeft, en in de 31. Zendbrief *Oper. posth.* van zig zelve schryft: *nulli adstrictus sum professioni, honestis mercaturis me alo*; ik ben aan geen beroep verbonden, maar geneere my met een eerlyke koopmanschap. Deze geleerde Koopman, in zyn verhoog, de waarheid van den Christelyken Godsdienst genaamt, in 't jaar 1674 tot Leiden gedrukt, zegt in zyn aanspraak aan de Lezer van 't voornoemde Tractaat aldus: dit Boek is opgepropt van studieuse grouwelen, en een ophooping van in de hel gesmeedde Concepten, waarvan een redelyk, ik laat staan Christelyk mensch behoorde te grouwelen, waardoor hy ons de [51] Christelyke Godsdienst, en de hoop des zelve heeft poogen uit te roeijen, en een Atheistendom, ten besten

genomen een natuurlyke Religie, gebootzeert naa 't interest en humeur van yder oppermagt, in te voeren, daarin het quaad alleen uit ontzag voor de straffen, zoude nagelaten, maar buiten vrees van een beul zonder Conscientie vieriglyk bedreven worden &c. Ik zelve heb dit Boek van Spinoza van vooren tot agteren met vlyt doorlezen, maar kan voor God betuigen van niets grondigs daarin gevonden te hebben, 't geen my in de vastgegronde Euangelische waarheid eenigen aanstoot had kunnen geven, maar alle bewysgronden, die ik by hem vinde, zyn *Praesupposita*, en *petitiones principii*, vooronderstellingen, waarin de zaak zelfs tot een bewys werd genomen, dewelke niet geloofd werdende, niets als leugens en lasteringen overblyven. Spinoza zoude de menschen wel willen opleggen van alles te geloven, 't geen hy schreef, zonder eenige reden of bewys daarvan te eischen.

Eindelyk komen ons onder zyn Schriften [52] voor, de zoo genaamde *Opera Posthuma*, in 't jaar 1677, zynde dat van zyn overlyden, met de bovenstaande letteren B. D. S. gedrukt, waarin vyf Tractaten begrepen zyn, als 1. *Ethica more Geometrico demonstrata*, een Zedekunst, op een Landmeetkundige wyze verthoont. 2. *Politica* een Staatkunde. 3. *De emendatione intellectus*, van de verbetering des verstands. 4. *Epistolae & responsiones ad eos*, zendbrieven en antwoorden op de-zelve. 5. *Compendium grammaticae linguae Hebraeae*, een kort begrip van de Hebreeuwsche Taalkunde. Nog de plaats, waarse gedrukt zyn, nog des drukkers naam werden gemelt, een teeken, dat den uitgever heeft willen verholten blyven. Dog de nog levende Huisheer van Spinoza, Sr. Hendrik van der Spyk verhaalt my, dat Spinoza verordineert hadde, dat zyn lessenaar met de Schriften en brieven daarin leggende terstond na zyn dood naar Amsterdam aan Jan Rieuwertzen Stadsboekdrukker zouden gezonden worden, gelyk hy dan ook gedaan heeft. En Jan Rieuwertzen in zyn rescriptie aan voor-[53] noemde Sr. van der Spyk de dato Amsterdam den 25 Maart 1677. bekent

zodanigen lessenaar ontfangen te hebben. Zyn woorden luiden op 't einde van den brief aldus: de vrienden van Spinoza wilden garen weeten, aan wien dat de lessenaar gezonden was, wyl zy oordeelen , dat 'er veel geld in was, en wilden het by de Schippers onderstaan, aan wien dat se bestelt was, zoo men in den Haag niet aantee kent de pakjes, die aan de schuit bestelt worden, zoo zie ik niet, hoe zy 't te weeten zullen krygen; 't is 't best dat zy 't niet weeten , hiermede afbrekende &c. Hieruit ziet de Lezer klaar, uit wiens koker deze vervloekte pylen in de werelt zyn geschooten. Wat grouwelen in deze na zijn dood uitgegeve Schriften te vinden zyn, hebben geleerde mannen tot hier toe, om elk daar voor te waarschouwen, genoegzaam aangewezen. Ik zal maar eenige ter loop aanroeren. Hy vangt zyn *Ethica* of zedenleere van God aan; wie en zoude by den eersten opslag niet gedenken, of men hadde eenen Christelyken Wysgeer voor, die zoo [54] schoone *definitiones* of beschryvingen van God weet te maken, inzonderheid wanneer men de zesde aanziet, waarin hy zegt ik versta door God een volstrekt oneindig wezen, dat is een zefstandigheid bestaande uit oneindige eigenschappen, waarvan een yder een eeuwig en oneindig Wezen uitdrukt: maar als men 't by 't ligt beziet, zoo is zyn God geen God, maar een ongod. Ik mag van hem zeggen 't geen den Apostel Tit. 1: 16. van de Goddelozen spreekt, zy zeggen, datse God erkennen, maar met de werken (Schriften en verklaringen) verloochenen zy 't. Of't geen David Psalm 14: 1 van de godverzakkers zingt: de dwazen spreken in haar herte daar en is geen God. Zoo is het met Spinoza gelegen. Hy neemt zig zelve de vryheid, om de naam van God in een zoodanigen zin te gebruyken , waarin nooit eenig Christen dezelve genomen heeft. Volgens zyn eigen belydenis Epist. 2 1. *ad Henr. Oldenburgium*. Ik bekenne, zegt hy, dat ik van God en de natuur een geheel andere meening heb, als die nieuwe Chrifte-[55] nen gewoon zyn te verdedigen; zeggende voorts: *Deum Omnium causam immanentem, non vero*

transeuntem statuo. Ik stelle dat God is de inblyvende, en niet de overgaande oorzaak van alle dingen; bedienende zig ten dien einde verkeerdelijk van de woorden Pauli Handel. 17: 28: in God leven wy, werden wy beweegt, en zyn wy. Om dit zyn gevoelen duidelyk te verklaren, zoo is een overgaande oorzaak, die een werking buiten haar zelve voortbrengt, als wanneer een timmerman een huis bouwt, of ymand een steen in de hoogte werpt. Een inblyvende oorzaak is, die een werking in zig zelve voortbrengt, waarin zy blyft, en niet buiten dezelve gaat, als wanneer onze ziel iet denkt en begeert, zoo is en blyft se in deze gedagten ofte begeertens, zonder daar buiten te gaan. Dus is Spinozaas God de oorzaak van 't heelal, zynde met eenen in 't heelal en niet buiten 't zelve; gelyk nu 't heelal eindig is, zoo maakt hy ook eenen eindigen God. En alschoon hy van zynen God zegt, dat hy een oneindig wezen is,[56] bestaande uit oneindige eigenschappen, zoo speelt hy dog met het Woord oneindig en eeuwig nadien zulks by hem niet beteekent, iets dat voor alle tyden en schepzelen van zig zelve bestaan heeft, en geweest is, maar 't geen oneindig voor 's menschen verstand en begrip is, zynde de werkingen van zynen God zoo veel, datse de mensch met al zyn vernuft niet en kan bevatten, en zoo vast en hecht, dat se eeuwig duuren zullen, schoon hy ook Epist. 21. klaagt, dat die gene dwalen, die hem toeschryven, als of God, en de stoffe waarin hy werkte, by hem een en 't zelfde was, zoo komt het dog eindelyk daarop uit, dat deze twee met malkanderen zyn God zyn, en dat God niet is of werkt, als in zyn stoffe, dat is in 't heelal. Zyn God is dan deze stoffelyke dog oneindige natuur, in haar geheel beslag genomen, want hy onderstelt, dat 'er in God twee eeuwige eigenschappen zyn, Cogitatio & extensio de denking, en uitbryding, na de eerste is hy in 't heelal, na de tweede is hy 't geheel-al zelf, byde te zamen gevoegt maken zynen God [57] uit. En voor zoo veel ik 't gevoelen van Spinoza heb kunnen bevatten, zoo zal 't verschil tusschen ons

Christenen en hem hierin bestaan; of de waaragtige God is een andere eeuwige Zelfstandigheid, van 't geheel-al, en de gantse natuur onderscheyden, die na haren vryen wil deze wereld en alle schepselen daarin uit niet heeft voortgebracht; dan of de werelt met al hare schepzelen tot de natuur en 't wezen van God behooren, in zoo ver men de zelve betrakt, als een wezen of zelfstandigheid die oneindelyk denkt en uitgebreyt is. Dit laatste is 't gevoelen van Spinoza, 't geen hy zoekt staande te houden. Ziet *L. Wittichii anti Spinozam* pag. 18. *sqq.* Zoo dat Spinoza wel zegt, dat God de oorzaak van alle dingen is, maar niet uit vryheid van zyn Wil, of door Zyn eigen welbehagen, maar nootzakelyk. Alle dingen die geschieden, 't zy goed of quaad, deugt of ondeugt, zonde of goede werken, moeten alzo nootwendig uit God voortvloeijen; hierom moet 'er ook gevolglyk geen straf nog oordeel, nog Verryzenis, nog Zaligheid nog [58] verdoemenis zyn, want zyn God zoude anders zyn eigen werk nootzakelyk door hem gewrogt straffen en belonen. Is dit niet de snoodste Atheistery, die oit aan 't ligt gekomen is? De Heer Franciscus Burmannus Leeraar der Gereformeerde tot Enkhuizen in zyn Boek, het hoogste goed der Spinozisten pag. 21. noemt dienvolgens Spinoza met regt, de Goddeloosten Atheist, dien oit de werelt aangeschouwt heeft. 't Is thans myn meening niet alle ongerymde en Goddeloze gevoelens van Spinoza op te halen, maar eenige alleen, en wel de voornaamste om den Christelyken Lezer een schrik en afkeer van de Schriften en Leeringen dezès mans in te boezemen. Ik zie immers klaar uit de tweede afdeeling van zyn Ethica of zedenleere, dat hy uit ziel en lichaam een ding maakt, 't geen nu onder de toeigening van denken, en dan onder die van uitgestrektheid begrepen werd. Want pag. 40. zegt hy: *per Corpus intelligo modum, qui Dei essentiam, quatenus ut res extensa consideratur, certo & determinato modo exprimit &*, dat is, [59] door een lichaam versta ik een zekere wyze, die het wezen Gods, in zoo ver het zelve als uitgestrekt betrakt

werd, op een gewisse en bepaalde wyze uitdrukt; maar de ziel in 't lichaam is een andere Modificatie of wyzinge der natuur, die zig door de denkinge hervor doet, en is zoo wel als 't lichaam een wyzinge, niet een zelfstandig Wezen of Geest, het Wezen Gods uitdrukkende, in zoo ver zig het zelve door de denkingen werkzaam bewyst. O grouwelen noit onder Christenen gehoord! Op die wyze kan God nog ziel nog lichaam straffen, ten zy hy zig zelve strafte en verdorf. Op het einde van zyn 21. Sendbrief werpt hy het hooge geheimenis der Godzaligheid 1 Tim. 3:16. omveer, voorgevende dat de menschwerding des Zoons Gods niets anders is, als dat de eeuwige wysheid Gods, dewelke zig in alle dingen, bezonders in 's menschen gemoed of ziele geopenbaart heeft, op 't aldermeest in Jesus Christus is te vinden geweest. Een weynig later zegt hy: *quod quaedam ecclesiae his addunt, quod Deus naturam humanam assumpse-* [60] *rit, monui expresse, me quid dicant nescire &c.* Dat eenige Kerken hier by voegen, als of God de menschelyke natuur heeft aangenomen, daarvan heb ik uitdrukkelyk gezegt, dat ik niet en weet wat se zeggen willen, en 't komt my zoo ongerymt voor, als of men wilde zeggen een kring heeft de natuur van een vierkant aangenomen. Waarom hy ook op 't einde van zyn 23. Zendbrief de woorden van Johannes Cap. I. vers 14, Het woord wierd vleesch, volgens een Oostersche spreekwyze aldus verklaart: God heeft zig zonderling in Christo geopenbaart. Op hoedanigen wyze hy de Verryzenis Jesu Christi van den dooden, zynde de voornaamste leer en troost-grond der Christenen, in zyn 23 en 24. Zendbrief heeft zoeken om te stooten, heb ik kortelyk en eenvoudiglyk in myn Predicatie aangewezen, [om] andere leergrouwelen voor by te gaan.

[61]

ARTICUL XII.

Agtergeblevene Schriften van Spinoza.

Onder de agtergeblevene Schriften van Spinoza stelt de uitgever van deszelfs nagelatene werken mede, zyn Tractaat de Iride, van de Regenboog. Ik kenne hier lieden van aanzien, die deze Schrift gezien en gelezen hebben, dog hem afgeraden dezelve uit te geven. Hy heeft se, als moeijelyk daarover zynde, een half jaar voor zyn dood verbrand, gelyk de huisgenoten my beregten.

Bovendien had hy een Overzetting van 't oude Testament in de Nederduytsche Taal begonnen, waarover hy dikwils met taalkundige Confereerde, en na de uitlegging der Christenen over deze en gene plaats vraagde. De vyf Boeken Moses waren al lang voltoit , dog weynig dagen voor zyn overlyden stak hy op zyn kamer den brand daarin. [62]

ARTICUL XIII.

Zyn Schriften werden van vele wederlegt.

Nauwelyks zagen zyn uitgekome Schriften het ligt, of God de Heere verwekte te gelyk tot zyner Eere en tot verdediging van den Christelyken Godsdienst, eenige Helden, die hem gelukkig bestreden en ontwapent hebben. De Heer Theophilus Spizelius in zyn Boek *infelix literatus* pag. 364. noemt twee van dezelve, te weeten Frans Kuiper van Rotterdam, in zyn verdekte verborgentheid des Atheismi, in 't jaar 1676 tot Rotterdam gedrukt, en dan Regner à Mansveld Hoogleeraar tot Utrecht schryft tegen dezelve, tot Utrecht in 't jaar 1674 gedrukt. 't Volgende jaar daarop namentlyk 1675 quam in 't ligt Johannes Bredenburgii (wiens vader Ouderling van de Lutersche Kerk tot Rotterdam geweest is) *Enervatio Tractatus Theologico Politici*, uit de drukpers

van Isaak Naeranus, de Heer Georg Mathias König in zyn Bibliotheca *Vetus & [63] nova* pag. 770. noemt dezen Bredenburg *Textorem quendam Roterodamensem*, een zeker wever van Rotterdam. Is de man een wever geweest, zoo kan ik met waarheid zeggen, dat ik noit zulken gauwen en geleerden wever op eenig getouw heb zien zitten. Want hy vertoont in 't voornoemde Schrift klaar en onwedersprekelyk, volgens een Geometrische order, dat de natuur niet en is nog zyn kan God zelfs, naa 't gevoelen van Spinoza. Hy heeft dit Traactat in 't duitsch opgesteld, overmits hy de Latynsche Taal niet ten vollen magtig was, om het in dezelve te kunnen opstellen, hebbende zig dieswegen van een ander bedient, ten einde Spinoza, te dier tyd nog in wezen zynde, geen ontschuldiging mogt hebben, wanneer hy hem niet quam te antwoorden, gelyk hy zulks in de voorrede van 't voornoemde Tractaat betuigt.

Dog geef ik het aan 't oordeel van alle verstandigen over, of se niet met my zullen van gedagten wezen, dat de spoel van dezen Geleerden wever nu en dan mis schiet, en [64] dat in 't weefzel hier en daar een grove draad onderloopt, als of se van Sociniaansch vlas gesponnen en 't zamengedraait was, nadien het kenbaar is, dat tusschen hem en Frans Kuyper verscheyde Schriften gewisselt, en door den druk gemeen gemaakt zyn, willende de laatste den eersten zelfs over Atheistery beschuldigen en overtuigen. Het jaar 1676 zag in 't ligt komen *Lamberti Veldhusii Ultrajectiensis Tractatus moralis de naturalis pudore & dignitate hominis*, waarin hy de gronden van Spinoza omver werpt, door dewelke hy zoekt staande te houden, dat het goede en quade, 't welk de mensch doet, uit een volstreckte en nootdringende werking van God of de nature volbragt werd. Van onzen Dordschen Koopman Willem van Bleyenborg heb ik boven melding gedaan, dewelke in 't jaar 1674 met zyn wederlegging van 't Godslasterlyke Boek *Tractatus Theologico Politicus* ten voorschyn quam.

Ik vergelyke hem met dien Koopman waarvan de Zaligmaker, Matth. 13. vers 45, 46. spreekt, nadien hy ons geen tydelyke en [65] vergankelyke, maar eeuwige en onvergankelyke schatten voor den dag brengt; en 't was te wenschen, dat men meer diergelyke Kooplieden op de Amsterdamsche en Rotterdamsche Beurs mogt vinden. Onze Luthersche Godgeleerden bleven Spinoza ook niets schuldig. Zoo haast quam haar zyn *Tractatus Theol. Polit.*, niet ter hand, of se namen de pen op en schreven daar tegen. De voornaamste onder dezelve was D. Joh. Musaeus Hoogleraar der H. Godgeleertheid tot Jena, een schrandere en deftige man, die in zynen tyd byna zyns gelyken niet hadde. Hy gaf nog by 't leven van Spinoza, te weeten in 't jaar 1674, een Disputatie van twaalf vellen uit, genaamt *Tractatus Theologico Politicus ad veritatis lumen examinatus*; de Godgeleerde en staatkundige verhandeling, by 't licht der waarheid onderzocht. Zyn grouwel en afkeer van dit Goddeloos vertoog, geeft hy pag. 2, 3 met deze woorden te kennen: *Jure merito quis dubitet, num ex illis, quos ipse daemon, ad divina humanaque jura pervertenda, magno numero conduxit, repertus fuerit, qui in iis de- [66] pravandis operosior fuerit, quam hic impostor, magno Ecclesiae malo Reipublicae detrimento natus.* Dat is: men zoude met reden twyvelen, of 'er onder die gene, die de duivel zelf, om Goddelyke en menschelyke regten om te keeren, in een groot getal gehuurt heeft, wel ymand gevonden is, die zig arbytzamer in 't verderven van dezelve vertoont heeft, als deze bedrieger, ten ongeluk van de Kerk, en tot nadeel van den Staat geboren. Pag. 5, 6, 7, 8, verklaart hy zeer net de Wysgeerige spreekwyzen van Spinoza, zuiverende dezelve van alle dubbelzinnigheid, en klaarlyk aanwyzende, in wat zin hy de zelve gebruikt heeft, om zyn meening dies te beter te vatten. Pag. 16, § 32 toont hy wat eigentlyk Spinozaas oogmerk is; te weeten, dat yder mensch by zig zelve een regt en vryheid heeft van den Godsdienst te geloven en vast te stellen, 't geen met zyn bevatting overeen

komt. Op 't voorgaande 14 blad § 28, wyst hy den staat des verschils tusschen ons Christenen en Spinoza duidelyk aan, en zoo gaat hy dit verhoog van [47] Spinoza door, latende niet het geringste over, 't geen hy niet grondig en bondig wederlegt. Spinoza zelf moet deze Schrift van D. Musaeus gelezen hebben, want se wierd onder zyn nagelatene boeken gevonden. Ik voor my zegge, dat noyt ymand beter tegen Spinozaas Godgeleerde staatkunde geschreeven heeft, als dezen Hoogleeraar, werdende hem dit getuigenis ook van andere gegeven. De zoo genaamde *Theodorus Securus*, Auteur van een Tractaatje *Origo Atheismi*, oorsprong der ongodistery, schryft onder anderen in zyn boekje *Prudentia Theologica*, de Godgeleerde voorzigtigheid genaamt: ik verwonder my, dat *Musaei exercitatio* tegen Spinoza alhier in Holland zoo weynig bekend of te vinden is, de Hollanders zouden zien, wat dien schranderen Godgeleerde boven alle andere daar in gedaan heeft. De Heer Fellerus in *Continuatione Historiae Univesalis J. Laeti*, zegt van hem: *Celeberrimus ille Jenensium Theologus Joh. Musaeus, Spinozae pestilentissimum factum, acutissimis, qualis solet, telis confodit*, dat is: die zeer vermaarde Jeensche Godge-[68] leerde Joh. Musaeus, heeft die vergifte vrugt van Spinoza, naar gewoonte met zeer scherpe pylen doorschoten. Even dezen Heer maakt ook gewag van Fridericus Rappoltus, Hoogleeraar der H. Godgeleertheid tot Leipzig, dewelke in zyn Intree-oratie Spinozaas gevoelen wederlegt heeft; hoewel ik vinde dat zulks maar bedektelyk geschiet is zonder Spinoza te noemen. De Tytel daarvan is *Oratio contra naturalistas, habita ipsis calendis Junii Anno 1670*, zynde te vinden in *Operibus Theolog. Rappolti Tom. 1. pag. 1386. sqq.*, uitgegeven door D. Joh. Bened. Carpovius, en gedrukt tot Leipzig in 't jaar 1692. D. Joh. Konradus Durrius Hoogleeraar tot Altorf, heeft het zelve gedaan in een byzondere Oratio, die ik zelve niet en hebbe, dog my van andere zeer aangeprezen werd. In 't jaar 1681 gaf Sr. Hubert de Verfe een Boek in 't ligt,

genaamt *l'impie convaincu, ou dissertation contre Spinoza, dans la quelle l'on refute les fondements de son Athéisme*. In 't jaar 1687, schreef Pierre Yvon Neef en leerling van Mr. Labadie, en Praedicant der Laba-[69] disten tot Wiewerden in Vriesland, een Tractaatje tegen Spinoza, wiens Tytel is *l'impiété vaincue*. De Heer Moreri in het byvoegsel van zyn Lexicon of Woorde-boek, onder de naam van Spinoza verhaalt, dat Petrus Daniel Huetius in zyn Tractaat de *Concordia rationis & fidei*, van de overeenkomst der vernuft en des geloofs, in 't jaar 1692 tot Leipzig herdrukt, (*Vid. acta Erudit. Lips. Anno 1695. pag. 395* alwaarse Spinozaas gevoelen opregtelyk aanvoeren en deftig wederleggen) Richardus Simon en Mr. la Motte Fransen Praedicant in de Savoy tot Londen het zelve gedaan hebben. Ik heb deze Schriften wel gezien, dog onkundig in de Franse Taal, kan ik van dezelve niet oordeden. De Heer Petrus Poiret thans tot Reinsborg by Leyden woonagtig heeft by de tweede druk van zyn Boek *de Deo, anima & malo* gevoegt een verhandeling, genaamt *Fundamenta Atheismi eversa, sive specimen absurditatis Spinosianae*, die wel waardig is, van met een gezond oordeel gelezen te werden. Eindelyk is in 't jaar 1690, na 't over-[70] leyden van den Auteur uitgekomen, *Chrisatophori Wittichii Professoris Leidensis Anti Spinoza, sive Examen Ethices B. de Spinozae*; zynde het zelve naderhant in 't Hollantsch vertaalt, en tot Amsterdam by de Waasbergens gedrukt. De schryver van 't heilloze Tractaat, vervolg van 't leven van Philopater, ontziet zig niet als een vuilen hond de doode beenderen van deze geleerde man schendig aan te blaffen en t'onteeren, voorgevende, dat hy, zynde een deftig Wysgeer, en een groot vriend van Spinoza, overmits zy malkanderen verscheydemaal gesproken en gemeenschap van brieven gehouden hebben, in een verstand met hem zoude geweest zyn, en om voor geen Spinozist gehouden te worden, deze wederlegging van deszelfs zedenleer opgesteld hadde, die dan na zyn dood, tot redding van zyn eer door den druk

was gemeen gemaakt. Ik weet niet, waar dien onbeschoflen lasteraar de leugens van daan haalt, en met wat schyn van waarheid hy dezelve wil bevestigen? wie heeft hem van de gemeenzamen omgang en van de [71] brieven, die dezen Heer met Spinoza zoude gehouden en gewisselt hebben, verslag gedaan? Ik vinde geene daarvan nog in zyn gedrukte, nog andere nagelatene brieven, en dit doet my geloven dat deze schendbrok zulks verziert en uit zyn poot gezogen heeft. Ik hebbe de Heer Wittichius zelve noyt gesproken, maar zyn Susters zoon M. Zimmerman, die in de laatste jaren by hem gewoont heeft, en thans een Engelsch Praedicant van de Bisschoppelyke Kerk is, heeft my geheel anders beregt, en my zelfs een ontdekking en wederlegging van Spinozaas gevoelen in Schrift getoont, hem van zyn Oom ter penne gedichteert. En wat behoeft men meer tot verantwoording van dien man te zeggen, als den Lezer tot deze zyn laatste Schrift, die hy met den dood bevestigt heeft, af te vaardigen. Wat Christelyk gemoed zal gedenken, ik geswyge schryven, dat dit uit geveynstheid zoude geschiet zyn, om niet met den mantel van ongodistery ter Kerke te gaan, zouw het uit de gewaande omgang en voorondergestelde briefwisseling tusschen [72] haar byde volgen, zoo mogt ik, en andere Leeraars met my voor zoodanige lasteraars wel vrezen, nadien het ons zomtyds wel te beurt valt, dat we met zoodanige menschen verkeeren moeten. Ik wil ook Willem Deurhof van Amsterdam zyn lof en eere garen gunnen, die in zyn werken doorgaans, en inzonderheid in zyn voorleeringe der H. Godgeleertheid Spinozaas gevoelen aangrypt; van wien de Heer Frans van Halma in zyn aanmerkingen op 't leven en gevoelen van Spinoza pag. 85. met regt mag zeggen, dat hy 't gevoelen van Spinoza zoo kragtig wederlegt heeft, dat tot nog toe niemand der ongodisten heeft bestaan, dezen scherpzinnigen Schryver voor de vuist op te nemen, en dat hy nog in staat is om de lasteringen, van den schryver des levens van Philopater pag. 193 &c. af te

schudden en hem de mond te stoppen, 't geen de Heer Bayle Leeraar der Wysgeerte tot Rotterdam, en de Heer Jaquelot te dier tyd Leeraar der Franse Gemeente alhier in 's Gravenhage , tegenwoordig Hof-prediker van zyn Koninklyke Ma- [73] jesteyt van Pruysen , in hare geleerde en welgegronde aantekeningen over Spinozaas bedryf Schriften en gevoelens gedaan en loffelyk uitgevoerd hebben, heeft ons Francois van Halma vermaart en geleert Boekverkoper tot Utregt, door zyn vertaling medegedeelt, hebbende een voorrede, benefens eenige grondige aanmerkingen op 't vervolg van 't leven van Philopater daarby gevoegt, waardig om van yder gelezen te worden.

ARTICUL XIV.

Spinozaas ziekte, dood en Begravenis.

Ik en heb my thans niet voorgenomen, een wydloopig verhaal te doen van die Schryvers, dewelke by dezen tyd, ter gelegenheid van de Heer Frederik van Leenhof Leeraar der Gereformeerden tot Zwol, zyn Hemel op Aarden (een vertoog aldus genaamt) 't gevoelen van Spinoza hebben aangetast, en getoont dat het zelve op de gronden van dezen ongodist was berustende. Ik zal veelmeer tot het overlyden van Spinoza over-[74] gaan. Hier van vinde ik zoo veele verkeerde beschryvingen, dat ik my verwonderen moet, hoe geleerde lieden dien aangaande, geen beter onderzoek gedaan, maar slegts van hooren zeggen hunne vertellingen in 't ligt gegeven hebben. Ik moet een staaltje daar van op 't tapyt brengen. De Heer Menagius, Lid der Franse Hooge Schoole tot Parys, schryft in 't tweede deel van zyn Menagiana, bestaande in klemredenen, vermakelyke voorvallen, schrandere gedagten &c. tot Amsterdam in 't jaar 1695, by Pieter de Laulne in 12. gedrukt, op 't 15. blad aldus: Spinoza is gestorven, gelyk zommige willen van schrik en vreeze, dat hy te Parys in

hegtenis zoude raken. Hy was in Vrankryk gekomen ten verzoeke van twee hoog aanzienlyke Personaadjes, die met hem verlangden te spreken; de groote Ryksdienaar Pompone, zeer yverig in 't stuk van zyn Godsdienst, dit verstaan hebbende, oordeelde dat Spinoza niet veel goeds in Vrankryk zoude uitwerken, en besloot, om dat voor te komen, hem in de Bastille te laten sluiten, waarvan [75] Spinoza gewaarschouwt zyn biese pakte en doorging, en men zegt, dat hy in 't gewaad van een Koordedrager weder naar Holland is gevloeden; hoewel de Heer Menagius dese laatste omstandigheid zelfs [niet]geloven wil. Dit zyn altemaal verdigtzels; want het is zeker, dat Spinoza noit in Frankryk geweest is, maar dat hy wel door Heeren van aanzien daar toe verzogt is geworden, heeft hy dikwils zelfs aan zyn huisgenoten bekend, daar by voegende, dat hy noit hoopte zoo dwaas te worden, van zulks te doen. Dat hy voorts van schrik en vreeze zouw gestorven zyn, diensvolgens zyn dood onpartydig en met bygevoegde bewysen beschryven, nadien dezelve neffens zyn begravenis alhier in 's Gravenhage is voorgevallen. Spinoza was van een ongesonde lichaams gesteldheid, hebbende wel twintig jaaren de teering gehad, waardoor hy seer mager, en daarby genoodsaakt wierde, om zig boven gemeen matig in eeten en drinken te houden, Niemand van de huisgenoten [76] had de minste gedagten, dat zyn einde zoo naa by was, en dat hem de dood zoo schielyk overvallen zoude, want des Zaturdags zynde den 22 February ging zyn Huisheer met zyn liefste in de Boet- en voorbereyding Praedicatie, alzo 's Zondaags daar aan, zynde de Zondag voor Vastelavond, in onze Luthersche Kerk 's Heeren Avondmaal zoude bedient werden. De Huisheer omtrent vier uren uit de Kerk t'huis komende, quam ook Spinoza van zyn kamer naa beneeden, rookte een pyp tabak, en sprak een geruimen tyd met hem, zelfs van de Praedicatie, die 's agtermiddags gehouden was, gaande daarop vroeg na bed op de voorkamer, die tot zyn gebruik was, en daar hy op sliep. 'sZondaags morgens voor Kerk tyd

quam hy weder na beneeden, sprekende met den Huisheer en zyn liefste. Hy hadde een zeker Medicus L. M. van Amsterdam by zig ontboden, die aan de huisgenoten belaste van een ouden haan te kopen, en dezelve nog dien morgen te koken, op dat Spinoza 's middags het nat daarvan nuttigen mogt, gelyk [77] dan geschiede; en de Huisheer neffens zyn liefste t'huis komende, at hy daar nog met smaak van. 's Agtermiddags gingen de huisgenoten gezamentlyk ter Kerk, blyvende de voornoemde Docter L. M. alleenig by hem; maar uit de Kerk komende, hoorden se dat Spinoza ten drie uren in tegenwoordigheid van deze Doctor overleden was: dewelke nog dien zelven avond met de nagtschuit weder naar Amsterdam vertrok, ziende na de verstorvene niet eens meer om, nadien hy eenig geld, 't geen Spinoza had laten op de tafel leggen, te weeten een Dukaton, en nog eenig kleyn geld, beneffens een mes met een zilver hegt by zig gestoken had, en daarmede doorgegaan was. Daar is veel Schryvens en wryvens aangaande eenige omstandigheden, die in zyn ziekte en by zyn overlyden zouden voorgevallen wezen. Men verhaalt (1) dat hy zorg gedragen hadde, van op zyn uiterste door geen bezoek verrascht of overvallen te werden. (2) Dat men hem eens of meer malen deze woorden had hooren uitboezemen: God weest my zondaar [78] genadig. (3) Dat hy dikwils gezugt hadde O God! en dat hy, de omstanders hem gevraagd hebbende, of hy dan nu de wezentlykheid van God erkende, dien hy als een regter na zyn dood te vrezen had, gezegt zoude hebben, dat de gewoonte hem deze naam van God deede over de tong rollen. Men zegt (4) dat hy de Maankopzap in voorbaat by zig hadde, 't zelve op 't naderen van zyn dood bezigde, de Gordynen van zyn Ledekant toehaalde, en in een gevoelloze slaap de eeuwigheid berykte. (5) Dat hy belast zoude hebben, dat niemand by aannadering van zyn einde by hem zouw gelaten werden, als mede, dat hy nu zyn uiterste gevoelende, de vrouw van 't huis had laten by zig komen, en aan haar verzogt te beletten dat geen

Praedicant hem in deze staat mogt bezoeken, om dat hy zonder woort geschil wilde sterven, &c. Ik heb deze dingen nauwkeurig onderzocht, en de Huisheer neffens zyn liefste byde nog in leven zynde verscheydemal daarover gevraagt, maar se zeggen my volstandig, dat se niet de [79] geringste kennis daarvan hebben, en dat se de meeste part van deze verhaalde omstandigheden voor onwaarheden houden: want noit had hy haar verboden, dat se geen bezoek aan hem zouden toelaten, daar was ook in zyn uiterste niemand by hem geweest als die Medicus van Amsterdam; niemand had hem hooren die taal voeren, God was my zondaar genadig, want hy nog de huisgenoten geen gedagten van zyn sterven hadden. Hy lag ook niet te bedde, maar was de laatste morgen nog beneden, ook sliep hy in geen Ledekant, maar in een bedstede op de voorkamer. Dat hy de vrouw van den huize zoude verzogt hebben, van geen Praedicant by hem te laten, daarvan zegt zy, dat se zulks nooit uit zyn mond gehoord heeft. Het roepen van O God! in zyn ziekte heeft ook niemand van de huisgenoten gehoord, want hy een quynende ziekte hadde, en van een stoiquen of ongevoeligen imborst was, bestraffende dikwils andere, wanneer se zig in hunne ziekten al te lafhertig en kleynzeerig vertoonden. Dat hy zig eindelyk van [80] Maankoppenzap zouw bedient hebben, om gevoelloos te sterven, zulks is de huisgenooten meede onbewust, die hem egter al 't gene hy aan spys, drank en medicynen gebruikte, toegerykt hebben. Ik vinde het ook niet op des Apothekers Rekening, daar dog zelfs 't gene hem den Amsterdamschen Doctor den laatsten dag verordineert heeft uit d'Apotheek gehaalt is. Zyn huisheer daartoe verzogt zynde, bezorgde zyn begravenis, blyvende Jan Rieuwertsz. Stads Boekdrukker tot Amsterdam borge, dat hem alle onkosten zouden betaalt werden, verzekerende hem hiervan ten overvloet door een brief op den 6 Maart 1678 van Amsterdam aan hem geschreven, waarin hy met eenen gewag maakt, dat die vriend van Schiedam

(van wien boven melding geschiet is) om zyn goed hert te toonen, en te bewyzen, dat de overledene hem een goed vriend geweest was, 't gene dat Sr. van der Spyk nog te praetendeeren hadde, alreets aan hem had toegezonden, 't geen hy hem hiermede overmaakte. De Voorzanger van onze Luther- [81] sche Kerk, zynde een Schrynwerker, maakte de Dood-kist, volgens bygaande reekening.

Rekening van 't geen Paulus van der Haard geleverd heeft ten behoeve van de Heer Spinoza.

<i>1. Een Dood-kist gemaakt.</i>	<i>18 gl.</i>
<i>2. Nog geleevert 9 Schroeven.</i>	<i>3 gl.</i>

Somma 21 gl. 3 st.

In dank betaalt den 26 Febr. 1677.

By my Paulus van der Haard.

't Lyk boven aarden staande wierd door den Apotheker Johannes Frederik Schröder gearresteert wegens een rekening van geleverde medicynen, zig belopende op 16 gl. 2 st. Ik vinde daar in wel wat *Tinctura ex Croco*, Balsam, Poeyers &c. maar geen Maankoppenzap. Deze rekening wierd hem door den Huisheer met 14 gl. 12 st. Voldaan, volgens bygaande quitantie.

Dezen inhoud met 24 gl. en 12 st.

Betaalt van Monsr. Hendrik Spyk den 10 November 1677.

Johan Frederik Schröder Apotheker.

[82] Het Lyk wierd den 25 Febr. met 6 Karossen in de Nieuwe Kerk op 't Spuy begraven, en van veel aanzienelyke luiden uitgeleid. De quitantie hiervan luid aldus:

Den 25 Febr. 1677. is Begraven Benedictus Spinoza het regt is 20 gl.

Bekenne hiervan voldaan te zyn,

Teuntje Pieters weduwe van den Controlleur Norviths.

De vrienden van de Begravenis komende, wierden naar Borgerlyke gewoonte met een dronk wyn beschonken, waarvan ik deze gequiteerde rekening vinde:

Anno 1677. In 't sterfhuis tot Monsr. Spyk, debet aan Geredina Boom den 24 Febr. 20 Stoop wyn met den impost en Kraangeld. 19 gl. 13 st.

Ik ondergeschrevene bekenne hiervan voldaan en betaalt te zyn den 28 Febr. 1677.

Geredina Boom.

[83] Een Chirurgyn die hem gebalbiert hadde, gaf deze rekening in:

De Heer Spinoza NB. Zaliger, debet aan Abraham Kervel, Chirurgyn, voor ¼ Jaars balbierens. 1 gl. 18 st.

De Lykenbidder maakte een diergelyke Compliment in zyn overgegeven rekening:

De Erfgenamen van NB. Zaliger zynde B. Spinoza, debet aan Cornelis Brekeveld, Ordinarie bidder ofte Aanspreker in 's Gravenhage, zig belopende 13 gl. 4 st. 2 penn. Bekennende op den 28 Febr. 1677. Daarvan voldaan te zyn.

't Zelve dede een Blikslager, Libertus van der Burg; volgens 't opschrift van zyn

Rekening:

Memorie van 't gene voor myn Heer Spinoza NB. Zaliger gemaakt is &c. 4 gl. 8 st. Bekenne hiervan voldaan te zyn den 14 Sept. 1677.

[84] Zoo luid ook de Rekening van een Franse Kramer:

Gelevert tot de Begravenis van myn Heer Spinoza Zaliger 1677. den 25 Febr. 6 Paar Witte Handschoenen tot 13 st. het paar, maakt 3 gl. 18 st. Bekenne hiervan voldaan te zyn.

Thomas Talbot.

Nog een Blikslager vereerde den overledenen met dezen Tytel:

Den 6 December 1676. gelevert ten dienste van myn Heer Spinoza Zaliger, by my Adriaan van Til een Blikke Cantoer Tregter gemaakt met een pyp daaraan. a 2 gl. 10 st. Hier van ten dank voldaan, Adriaan van Til.

Deze menschen moeten niet geweeten hebben, op wat gronden Spinoza gebouwt heeft, se zouden anders met het woord Zaliger zoo ligt niet gespeelt

hebben, of 't is misschien van haar geschreven na de ge-[85] meene trand , hedendaags in gebruik, waardoor ook de reukeloose menschen, die zonder eenige teekenen van boete of bekeeringe in hare zonden gesmoort zyn, Zalig, of van Zaliger gedagtenis noemt. Spinoza Begraven zynde, liet zyn Huisheer deszelfs nalatenschap Inventariseeren door een Notaris, die zyn Rekening in dezen form heeft ingelevert:

Declaratie van 't geen de Notaris Willem van den Hove heeft verdient in den Boedel van Zaliger de Heer Benedictus de Spinoza, beloopt zig 17 gl. 3 st.

Den inhoud dezes voldaan. Actum Hage den 14 November 1677.

De Zuster van den overledenen, Rebecca de Spinoza, gaf zig ten sterfhuize aan als Erfgenaam van zyn nalatenschap, dog zy wilde de onkosten die op de Begravenis waren gegaan, als mede eenige nagelatene schulden niet voor af betalen. Zy wierd dieswegen tot Amsterdam, door Robbert Schmeding als procuratie van Sr. van der [86] Spyk hebbende aangesproken, volgens Notariale Acte den 30 Maart 1677, by Libertus Loef daarover opgesteld, maar zy wilde wel eerst weeten, of er ook wat overschieten zoude. Ondertusschen verkreeg Sr. van der Spyk authorische van den Ed. A. A. Geregte in 's Gravenhage, om de nagelate goederen van Spinoza op 't openbare Boelhuis te laten verkoopen, werdende de penningen ter Conchergie gebragt, en aldaar door zyn voornoemden Zuster gearresteert, die, merkende dat het overschot daarvan niet of zeer weynig zyn zoude, niet langer in oppositie wilde komen, en den imboel varen liet. De Procureur Johan Lukkertz, die den Huisheer bedient hadde, bragt daarvoor 33 gl. 16 st. in rekening, waarvan hy den 1 Juny 1678 bekend voldaan te zyn. Den Imboel wierd den 4 November 1677 op 't ordinaris boelhuis alhier verkogt door Rykus van Stralen, Ordinaris Boelverkoper, die 't hooft van zyn rekening aldus opstelt: [87]

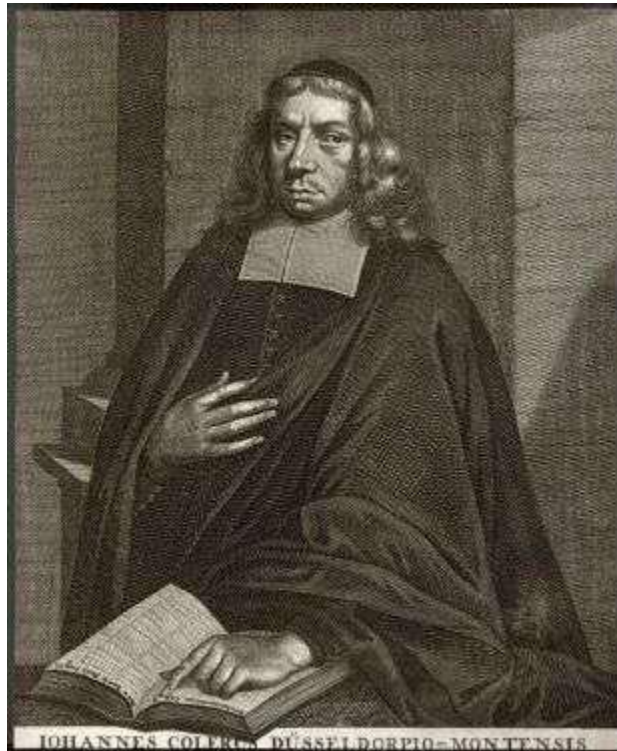
Boel-cedulle van zoodanige boeken, kleeren, geslepe glazen als anders, als ten verzoeken van Sr. Hendrik van der Spyk, als by den Ed. A.A. Geregte te 's Gravenhage geauthoriseert zynde, op 't ordinaris boelhuis zyn verkogt ten zynen huize op de Burgwal den 4 November 1677, welke goederen toebehoord hebben Sr. Benedictus Spinoza Zaliger, &c.

Ik vinde aldaar een koddigen en regt Philosoofsch Imboel, eenige kleyne boekjes, kopere printjes van deze en gene, stukjes van geslepe glazen, instrumenten om dezelve te slypen &c. Hoe zuinig en spaarzaam hy zig moet beholpen hebben, zie ik uit het gene tot zyn lyf gehoort heeft. Zyn Turksche gryne mantel, ook een broek wierd verkogt voor 21 gl. 14 st, nog een Couleurde mantel voor 12 gl. 14. st., vier slaaplakens 6 gl. 8 st., zeven hemden 9 gl. 6 st., een bed en peul 15 gl., Negentien Rabbatten 1 gl. 11 st., Vyf neusdoekken 12 st, twee roode [88] gordynen, een spreij en een kleetjen op 't bed 6 gl. Zyn zilverwerk bestond in twee zilveren gespen, die voor 2 gl. 10 st. verkogt wierden. De geheelen Imboel bedroeg zig 430 gl. 13 st., de onkosten van de verkoping afgetrokken bleef over 390 gl. 14 st. 8 penn.

Dit is het gene ik van Spinozaas leven en sterven heb konnen naspeuren en vinden. Hy is overleden den 21 February des jaars 1677, en op den 25 van dien begraven, out zynde 44 Jaren, 2. maanden en 27 dagen.

EINDE.

Colofon

Johannes [Nicolaüs] Colerus, oorspr. Köhler (1647 - 1707)

Leven van Spinoza door J. Colerus. Nieuwe uitgave [van "Korte, dog waaragtige levensbeschrijving van Benedictus de Spinoza. Uit Autentique Stukken en mondeling getuigenis van nog levende Personen, opgesteld door Johannes Colerus, Hoogduitsch Predicant der Lutersche Gemeente in 's Gravenhage]. 's Gravenhage, Martinus Nijhoff, 1880

In februari 2011 gescand door Arno van Zuylen en door Stan Verdult op 23 februari 2011 op internet gepubliceerd met de url

www.benedictusdespinoza.nl/lit/Colerus_Spinoza_biografie.pdf

In 2012 OCR-tekst door Stan Verdult gecorrigeerd, waarna op 18 december 2012 deze levensbeschrijving voor het eerst als tekst op internet werd gepubliceerd met url

www.benedictusdespinoza.nl/lit/Colerus_Spinoza_biografie_tekst.pdf